

Dr. sc. Enis Omerović*
Andrea Grande**

ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI: KA ZAŠTITI HUMANOSTI I LJUDSKOGA DOSTOJANSTVA

UDK: 341.48 : 341.21
DOI: 10.31141/zrpfs.2022.59.144.407
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: 22. 03. 2022.

S obzirom na aktuelnost rada Komisije Ujedinjenih nacija (UN) za međunarodno pravo (ILC) u cilju donošenja Nacrta Pravila (Članova) o zločinima protiv čovječnosti te usvajanja, kao krajnjega smisla i svrhe, mnogostranoga međunarodnoga ugovora (konvencije) o sprječavanju i kažnjavanju zločina protiv čovječnosti, ovaj članak ima prvobitno za cilj rekonstruirati redoslijed događaja i teorijske okvire koji su oblikovali dosadašnji kontekst tumačenja i primjene navedene skupine međunarodnih zločina, čija je inkriminacija radnji izvršenja nastajala i razvijala se poglavito kao opće običajno međunarodno pravo, i koja su pojmovna određenja najrazličitijih oblika zločina protiv čovječnosti usvajana u statutima međunarodnih krivičnih tribunala, Rimskome statutu Međunarodnoga krivičnoga suda (ICC) te internacionaliziranim sudštima. Također, i najvažnije, rad ima za cilj – na osnovu datoga konteksta – problematizirati određene implikacije u pružanim definicijama. Posebna pažnja će se posvetiti, prije svega, dugotrajnoj poveznici zločina protiv čovječnosti i oružanih sukoba, kako bi se naknadno doveo u pitanje smjer kretanja novih uvjeta postojanja napada. Zaključno će se, namjerom upotpunjavanja cjelokupne teorijske pozadine, dalje analizirati mogućnosti dijelom drugačije kategorizacije i tumačenja radnji ovoga međunarodnoga zločina *stricto sensu* i mogućih odgovornih počinitelja za odnosni zločin.

Ključne riječi: *zločini protiv čovječnosti, Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno pravo, Nacrt Pravila o sprječavanju i kažnjavanju zločina protiv čovječnosti, rasprostranjenost i sistematičnost napada, odgovornost država, odgovornost međunarodnih organizacija*

---

* Dr. Enis Omerović, docent na Prince Sultan University, College of Law, Riyadh, Saudi Arabia, e-mail: eomerovic@psu.edu.sa, ORCID ID: 0000-0001-8211-9408

** Andrea Grande, master student na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, samostalni istraživač, e-mail: andrea.grande@voda.network, ORCID ID: 0000-0003-2736-734X

1. UVODNA ODREĐENJA

Zločini protiv čovječnosti (eng. *crimes against humanity*; fr. *crimes contre l'humanité*) su ona djela koja su usmjerena protiv „humanosti“ i kojima se vrijeđaju temeljna pravna načela na kojima počiva međunarodna zajednica¹, odnosno osnovne vrijednosti cjelokupnoga čovječanstva.² „Zločin protiv čovječnosti, uopćeno gledajući, smatra se vrlo teškim zločinom koji potresa kolektivnu savjest.“³ Radi se o djelovanju, odnosno o jednome „perzistentnome fenomenu“⁴ koje nije dozvoljeno ni prema općem međunarodnom pravu, a ni prema glavnim pravnim sistemima svijeta. „Kvalifikacija zločina protiv čovječnosti bazira se na prekršaju osnovnih zakona čovječnosti, tj. prava svakog čovjeka na život, svake etničke grupe na njezino postojanje kao zajednice.“⁵ To su, dakle, „akti koji su upereni protiv uvjeta postojanja čovjeka i pojedinih ljudskih grupa ili čovječanstva u cjelini.“⁶ Također, mogu biti učinjeni i prema civilnome stanovništvu sopstvene države primjenom terora.

„Zločini protiv čovječnosti obuhvataju teška nasilna djela koja vrijeđaju ljudsko biće tako što napadaju samu njegovu bit: njegov život, slobodu, fizički integritet, zdravlje i dostojanstvo. Riječ je o nečovječnim djelima čiji razmjer ili težina prelaze granice koje može tolerirati međunarodna zajednica na kojoj je zatim da za njih traži sankcije. No, zločini protiv čovječnosti nadilaze čovjeka kao pojedinca jer je

---

¹ Seizović Z., *Zločini protiv čovječnosti. Pojam, bitni elementi i oblici prema Statutu i praksi Haškog tribunala*, u: Seizović Z. (ur.), *Međunarodno javno pravo: zbirka eseja*, Univerzitet u Zenici, Zenica, 2008., str. 147.

² U literaturi se iznosi tvrdnja da najveći broj žrtava svih međunarodnih zločina otpada na žrtve zločina protiv čovječnosti u svijetu, a da je, pritom, međunarodna zajednica propustila usvojiti posebnu međunarodnu konvenciju koja bi isključivo bila posvećena zločinima protiv čovječnosti (Bassiouni M. C., *Crimes against Humanity: The Case for a Specialized Convention*, Washington University Global Studies Law Review, sv. 9, br. 4, 2010., str. 575). Kratki historijat činjenja zločina protiv čovječnosti v. u istome članku, str. 575-581. M. C. Bassiouni piše da je „manje od 1 procenta svih počinitelja međunarodnih zločina privedeno pravdi. Ova selektivna procesuiranja su se sprovela u 53 od 313 sukoba [koji su vođeni od završetka Drugoga svjetskoga rata do 2008] koji su identificirani ovom studijom, što predstavlja 17 procenata od konačnoga broja sukoba. Kao kontrast, zakoni o amnestiji doneseni su u 126 od 313 identificiranih sukoba, što znači da su se u 40 procenata svih sukoba počinitelji okoristili nekažnjavanjem.“ (nav. prema: Bassiouni M. C., *op. cit.* u bilj. 2, str. 580-581). Od 1948. [do 2009/2010] međunarodni i mješoviti tribunali optužili su samo 823 osobe, što uključuje ICC, 12; Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (ICTY), 161; Međunarodni krivični tribunal za Ruandu (ICTR), 79; Specijalni Sud za Sierra Leone, 13; *Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia* (ECCC), 5; *ad hoc* Tribunal za Istočni Timor, blizu 400; *Regulation 64 Panels of Kosovo*, više od 24; Sud Bosne i Hercegovine, 128; i Posebni Tribunal za Libanon – niti jednoga počinitelja (Bassiouni M. C., *op. cit.* u bilj. 2, str. 581).

³ ICTY, *Tužitelj v. Dražen Erdemović*, IT-96-22-T, Pretresno vijeće, Presuda, 29. novembar 1996, par. 27-28.

⁴ Sadat L. N., *Crimes against Humanity in the Modern Age*, The American Journal of International Law, sv. 107, 2013., str. 337-340.

⁵ Jovanović Lj., *Krivična odgovornost pojedinca u međunarodnom pravu*, Pregled, br. 1-2, Sarajevo, 1962., str. 67-85, u: Lopičić Đ. N. (ur.), *Međunarodno krivično pravo: zbornik radova*, Službeni glasnik, Beograd, 2006., str. 34.

⁶ *Ibid.*

napadom na čovjeka napadnuto i negirano samo čovječanstvo. Upravo je identitet žrtve, čovječanstvo, ono što daje poseban karakter zločinu protiv čovječnosti.⁷

U dolasku do određenih naučnih spoznaja, u radu se koristimo pravnodogmatском metodom, odnosno metodama analize i sinteze, ali i elementima induktivne i deduktivne metode. Rad je postavljen na način da nam predočava i teoretski i praktični presjek stanja u jednoj oblasti s kritičkim osvrtom na temeljni predmet istraživanja, postojeće međunarodnopravno uređenje i analizu prakse država te međunarodnih i internacionaliziranih pravosudnih tijela, a sve s ciljem propitivanja adekvatnosti i učinkovitosti sadašnjega učenja, razumijevanja i primjene međunarodnopravnih odredaba o zločinima protiv čovječnosti, kao i analize budućih konvencijskih normi. S ovim se u vezi, nekako paralelno, u radu proteže pitanje odgovornosti država i međunarodnih organizacija, ali dijelom i nedržavnih aktera, za predmetne zločine. Svojevrsna tačka prekretnica daljnijega razvoja ovih zločina načinjena je 2019., kada je ILC usvojila Nacrt Pravila o sprječavanju i kažnjavanju zločina protiv čovječnosti, i time ubrzala dolazak do konačnoga teksta istoimene konvencije. Usvajanje će konvencije značiti prijelaz s fragmentiranosti međunarodnopravnih normi u pogledu ovoga zločina, te potpuni prijelaz iz korpusa općeg običajnog međunarodnog prava u pravo ugovora (čije će odredbe i dalje predstavljati izraze običajnoga prava, ali i *jus cogensa*). Takva će konvencija zasigurno posjedovati dvostruku funkciju: biti će to kodifikacijski ugovor s elementima progresivnoga razvoja međunarodnoga prava u ovoj oblasti. No, vratimo se na početke pravnoga uređenja ove materije.

2. DEFINICIJA POJMA U PERIODU DO POSLJEDNJE DECENIJE XX. STOLJEĆA

Izraz zločini protiv čovječnosti, odnosno ovaj poseban naziv protupravnoga djela ili ponašanja, prema nekim izvorima, pominje se u drugoj polovici XIX. stoljeća u govoru američkoga predsjednika A. Lincolna u vezi s trgovanjem afričkim robovima. Termin „zakoni čovječnosti“⁸ prvi put je upotrijebljen tokom dvije haške konferencije na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, napose u preambuli Konvencije o zakonima i običajima ratovanja na kopnu 1899. (II. Haška konvencija) te u preambuli IV. Haške konvencije (istoga naziva) iz 1907, što je poznato kao Martensova klauzula⁹, kako

---

⁷ ICTY, *Tužitelj v. Dražen Erdemović*, IT-96-22-T, Pretresno vijeće, Presuda, 29. novembra 1996, par. 28.

⁸ Ovaj izraz u kasnijem razdoblju neće biti precizno pravno definiran. Tako, Seizović Z., *op. cit.* u bilj. 1, str. 150.

⁹ Martensova klauzula (eng. *Martens Clause*; klauzula nazvana po svome predlažaću F. Martensu, ruskome diplomati i pravniku, predstavniku Rusije na Haškim mirovnim konferencijama) glasi: „Dok jedan potpuniji zbornik zakona rata ne bude mogao biti proglašen, Visoke strane ugovornice smatraju korisnim da potvrde da, u slučajevima koji nisu predviđeni propisima od njih usvojenim, stanovništvo i učesnici u ratu ostaju pod zaštitom i vlašću načela međunarodnog prava onakvim kako ona proizilaze iz običaja ustanovljenih među prosvjećenim narodima, zakona čovječnosti i zahtjeva javne savjesti.“ (Krivokapić B., *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd, 2010., str. 515).

bi označio osnovna načela i vrijednosti cijeloga čovječanstva.¹⁰ Izrazom zločini protiv čovječnosti opisuju se masakri nad Armencima u Otomanskome carstvu 1915.¹¹ kada su vlade Francuske, Velike Britanije i Rusije 28. maja 1915. usvojile zajedničku deklaraciju u kojoj su izjavili: „Imajući u vidu nove *zločine Turske protiv čovječanstva i civilizacije*, Savezničke vlade javno objavljuju Visokoj porti da će se za zločine smatrati osobno odgovornim članovi Otomanske vlade i oni njihovi agenti koji su povezani s masakrima.“¹² Mirovnim ugovorom iz Sevra od 10. augusta 1920. u čl. 230. bilo je predviđeno da Otomanska vlada poduzme potrebne mjere da saveznicima izruči osobe odgovorne za masacre izvršene u toku rata na područjima koja se nalaze u sastavu Otomanskoga carstva¹³, radi suđenja osobama „odgovornim za kršenja zakona i običaja rata [...] ali isključujući referiranje na zakone čovječnosti“¹⁴. Međutim, pošto ovaj međunarodni ugovor nikada nije potvrđen, a niti potpisan od strane Otomanskoga carstva i Sjedinjenih Američkih Država, zamijenjen je Mirovnim ugovorom iz Lausanne 1923. koji je sadržavao deklaraciju o amnestiji za sva krivična djela koja su počinjena u periodu od 1914. do 1922. Odmah po svršetku Prvoga svjetskoga rata, Savezničke snage obrazovale su 1919. Komisiju o odgovornosti tvorca rata i provođenje kazni (eng. *Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on the Enforcement of Penalties*) u kojoj je većina članova u Izvještaju Konferenciji u Versailles-u 1919. podržala uspostavljanje tribunala koji će imati krivičnu jurisdikciju i biti organiziran na temelju *individualne krivične odgovornosti* za sve osobe iz neprijateljskih država „za koje se nađe da su prekršile zakone rata ili zakone čovječnosti“¹⁵. Međutim, zbog stava predstavnika Sjedinjenih Američkih Država, koji je izložen u Memorandumu o rezervama, o tome „da ne postoje utvrđeni i univerzalni standardi čovječnosti“¹⁶, odredba o zločinima protiv čovječnosti je u Versajskome mirovnome ugovoru iz 1919. izostavljena. Ovaj je međunarodni ugovor također doživio svoj neuspjeh u pogledu odredaba 227. i 228. prema kojima je trebalo uspostaviti međunarodni krivični tribunal koji bi sudio njemačkome caru (kaiseru) Wilhelmu II i njegovim pomoćnicima, kao jednom od glavnih krivaca za Prvi svjetski rat.¹⁷ Jedan od razloga neuspjeha je bio i taj što je Kraljevina Nizozemska odbijala njegovo izručenje

---

¹⁰ Omerović E., *O genocidu i zločinima protiv čovječnosti*, Ljudska prava, Pravni fakultet u Sarajevu, sv. 9, br. 1-4, 2008., str. 233.

¹¹ Usp. O’Keefe R., *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2015, str. 137.

¹² Preuzeto iz: Cassese A. (prev. Račić O.), *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005., str. 76. Također, v. U: Bantekas I.; S. Nash, *International Criminal Law*, Cavendish Publishing, London, 2003., str. 353; Pajić Z., *Istorijski korijeni inkriminacije zločina protiv čovječnosti*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, sv. 36, 1988., str. 225-245.

¹³ Cassese A., *op. cit.* u bilj. 12, str. 77.

¹⁴ Bantekas I.; Nash S., *op. cit.* u bilj. 12, str. 353-354.

¹⁵ *Ibid.*, str. 354.

¹⁶ Cassese A., *op. cit.* u bilj. 12, str. 78.

¹⁷ Ovakvu misao imao je i Bizmark 1871. pred zaključak Versajskoga mira i Frankfurtskoga ugovora o miru, želeći suditi Napoleonu III kao krivcu za francusko-pruski rat na način da se on preda jednom međunarodnom sudu. „Njegova misao nije došla do izražaja; na nju nisu pristali ni Francuzi, ni Rusi, ni Englezi, pa je tako ona usahnula.“ (Jovanović J. M., *Suđenje Viljemu II kao krivcu za Svjetski rat*, Zapisi, br. 4/1927, 1927., str. 226-230, prenijeto u: Lopičić Đ. N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 5, str. 411). Također, Sands P., *Lawless World: Making And Breaking Global Rules*, Penguin UK, London, 2006., str. 49.

„[...] s razlogom što po holandskim zakonima, a i uopće, nije bilo predviđeno da se može suditi za takav prekršaj međunarodnih obaveza i morala, tako je i od strane Njemačke odbijeno izdavanje ostalih ratnih zločinaca. [...] Ipak, pod pritiskom javnog mnijenja i savezničkih diplomata, Nijemci su, da bi zadovoljili formu, priredili neku vrstu suđenja svojim ratnim zločincima pred tzv. Lajpciškim sudom.“¹⁸

Tako su zapravo mnogi pokušaji da se najodgovornijim počiniteljima najtežih zločina u Prvome svjetskome ratu sudi pred međunarodnim krivičnim tribunalom polučili neuspjeh.¹⁹

Koncept *zločina protiv čovječnosti* proizišao je iz „zakona čovječnosti“, koji je po prvi puta predstavljen završetkom Drugoga svjetskoga rata u Londonskome sporazumu (sporazum četiri velike sile: Sjedinjenih Američkih Država, SSSR, Velike Britanije i Francuske) o sudskom gonjenju i kažnjavanju glavnih ratnih zločinaca europske osovine od 8. augusta 1945. čiji je sastavni dio Povelja Međunarodnog vojnog tribunala u Nirnbergu.²⁰ Čl. 6. Povelje definira stvarnu nadležnost Tribunala, u kojem se u st. 2. tč. c) pod zločinima protiv čovječnosti ubrajaju:

„ubistva, istrebljenje, porobljavanje, deportacija i ostala nečovječna djela, izvršena protiv bilo kog civilnog stanovništva prije ili za vrijeme trajanja rata, ili proganjanje na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi u izvršenju ili u vezi bilo kojeg zločina koji spada u nadležnost Tribunala, bez obzira da li se time vrše ili ne vrše povrede zakona one države gdje su zločini izvršeni.“²¹

Sastavljači ovoga međunarodnoga ugovora bili su suočeni s problemom kako odgovoriti na holokaust i teške zločine počinjene od strane nacističkoga režima na europskome kontinentu, a rješenje je pronađeno u međunarodnome krivičnome pravu u pravnoj formulaciji zločina protiv čovječnosti.²² Kako se ispravno tvrdi,

„U vrijeme holokausta nije bilo povijesnih precedenata s kojima bi se mogli porediti zločini nacističke Njemačke, uzimajući u obzir samu prirodu i obim uništavanja. Svijet se suočio s do tada nepostojećim fenomenom koji

¹⁸ Marković M. D., *Nirnberško suđenje – primjena novih načela u međunarodnom krivičnom pravu*, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, br. 2/1973, 1973., str. 173-185, prenjeto u: Lopičić Đ. N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 5, str. 421.

¹⁹ Ristivojević B., *Utjecaj politike na razvoj i uobličavanje međunarodnog krivičnog prava*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, sv. 59, br. 1/2011, 2011., str. 207.

²⁰ O nirnberškoj primjeni Londonskoga sporazuma, prigovorima protiv osnova nirnberškoga procesa, argumentaciji u prilog zakonitosti osnova suđenja, samome suđenju v. Marković M. D., *op. cit.* u bilj. 18, str. 173-185; Vasilijević V. A., *Suđenje pred Međunarodnim vojnim sudom u Nirnbergu i razvoj međunarodnog krivičnog prava*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, br. 3/1971, 1971., str. 305-334, prenjeto u: Lopičić Đ. N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 5, str. 53-80; Omerović E., *Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu: Pravno-historijski pristup*, Glasnik, sv. 73, br. 3-4, 2011., str. 308-330 (I dio); Omerović E., *Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu: Pravno-historijski pristup*, Glasnik, sv. 73, br. 5-6, str. 510-529 (II dio).

²¹ Čl. 6. st. 2. c) Statuta Međunarodnoga vojnoga tribunala u Nirnbergu; Petrović B.; Bisić M.; Perić V., *Međunarodno kazneno sudovanje: Pregled sudske prakse i relevantnih dokumenata*, Privredna štampa, Sarajevo, 2011., str. 300.

²² Također, v. Pajić Z., *Tumačenje zločina protiv čovječnosti u nirnberškom procesu*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, sv. 38, 1990., str. 123-133.

je zahtijevao potpuno drukčiji vokabular kako bi bio precizno objašnjen. Nedjela koja su počinjena u ime njemačkog nacističkog režima u vrijeme Drugog svjetskog rata, 'u tolikoj mjeri su povrijeđivala osnovna načela humanosti da nisu mogla proći nekažnjeno samo zbog činjenice da, kao takva, nisu bila uključena u usku oblast pravila ratnih zločina i isključivu primjenu istih na kontekst međunarodnog vojnog sukoba i na određene kategorije zaštićenih osoba. Zato je analogna primjena Statuta na određene nove modele zabranjenog ponašanja 'zločine protiv čovječnosti' bio logičan i potreban korak.'²³

Također, pred sastavljačima Nirnberške povelje postavilo se na pravnome planu nekoliko zadataka:

„1) da djela koja spadaju u zločine protiv čovječnosti podvedu pod neki od izvora međunarodnoga prava predviđen u čl. 38. Statuta Međunarodnoga suda; 2) da se [...] ta djela dovedu u vezu sa u momentu vršenja važećim krivičnopravnim normama; 3) da uspostave osnove krivične odgovornosti njihovih učinitelja [...]; 4) da se pri tom usklade tri u osnovi različita pravna sistema – anglosaksonski *Common Law*, francuski civilistički i sovjetski ('revolucionarni').“²⁴

U Zakonu br. 10. Kontrolnoga vijeća za Njemačku, usvojenim u Berlinu 20. decembra 1945, u čl. II. st. 1. c) zločini protiv čovječnosti se u pogledu *actus reus* proširuju, tako da biće ovog međunarodnog zločina glasi:

„Zločini ili krivična djela, uključujući, ali ne ograničavajući se na ubistvo, istrebljivanje, porobljavanje, deportaciju, zatvaranje, mučenje, silovanje i druga nehumana djela počinjena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, kao i progoni na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, bez obzira da li ta djela predstavljaju ili ne krivično djelo prema domaćim zakonima države u kojoj su ona počinjena.“²⁵

U ovom prvom momentu je također uvedena nadležnost Tribunala da zatraži oduzimanje imovine osuđenih, što će biti temelj budućih koncipiranja ekonomskog aspekta štete i kompenziranja kod kasnijih međunarodnih krivičnih tribunala i sudova; ipak, ovaj prvi slučaj počinje samo jednim predmetom u kojemu je ovaj

---

²³ Seizović Z., *op. cit.* u bilj. 1, str. 150-151; Bassiouni M. C., *Crimes against Humanity in International Law*, Kluwer Law International, Den Haag, London i Boston, 2005., str. 48. S ovim u vezi je i obrazloženje Nirnberške presude od 1. oktobra 1946. kojom je potvrđeno izvršenje zločina protiv čovječnosti (MVT Nirnberg, Presuda: pravo koje se odnosi na ratne zločine i zločine protiv čovječnosti, dost. na: <http://avalon.law.yale.edu/imt/judlawre.asp> (prist. 22. august 2021); United Nations – General Assembly, International Law Commission, *The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal. History and Analysis, Memorandum submitted by the Secretary-General*, Lake Success, New York, 1949., str. 66-67).

²⁴ Ignjatović Đ., *Zločini protiv čovječnosti*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2-3/2001, 2001., str. 43-59, prenjeto u: Lopičić Đ. N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 5, str. 396-397.

²⁵ Čl. II. St. 1. c) Zakona br. 10. Kontrolnoga vijeća za Njemačku; Petrović B.; Bisić M.; Perić V., *op. cit.* u bilj. 21, str. 296.

pristup zaista primijenjen, predmet *Krupp*, i to kako bi na kraju Kontrolno vijeće poništilo odluku na osnovu njene neobičnosti.²⁶

I Međunarodni vojni tribunal za Daleki istok u japanske Tokiju imao je nadležnost, na temelju svoje Povelje od 19. januara 1946, suditi za zločine protiv čovječnosti²⁷, čije je biće uglavnom preuzeto iz Nirnberške povelje. Sljedstveno prednjem, uočavamo da prethodnonavedene definicije predstavljaju vrlo slične varijacije, s izuzetkom proširene definicije, u smislu radnji izvršenja, u Zakonu br. 10. I pored činjenice da u doktrini postoje promišljanja da zločini protiv čovječnosti imaju nesiguran status u korpusu običajnih pravnih pravila²⁸, ipak bi valjalo ustvrditi da zločini protiv čovječnosti izražavaju opće običajno međunarodno pravo, a potvrdu toga daju nam Rezolucija Opće skupštine UN (UNGA), br. 95(I) iz 1946, kojom su afirmirani principi međunarodnoga prava priznati u Nirnberškoj povelji i koje je ILC izravno formulirala i predstavila 1950.²⁹ Jednako tako, tome svjedoči i Nacrt Kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva, koji je izradila ILC 1996.

3. DEFINIRANJE POJMA U POSLJEDNJOJ DECENIJI XX. STOLJEĆA

U toku razvoja ovoga pojma bilo je određenih sporenja oko njegova osnova i suštine, odnosno oko njegova određenja i značenja. U tom smjeru valjalo bi navesti promišljanja da su postojale određene nejasnoće glede tumačenja ovoga međunarodnoga zločina.³⁰ Ovaj nedostatak preciznosti zadržao se do današnjih dana i može biti posljedica činjenice nepostojanja međunarodnoga ugovora koji sadrži definiciju ovoga zločina, odnosno koji bi njega u cijelosti adresirao³¹, za razliku

---

²⁶ Adkisson J., *The Cost of Crime: a Proposal for an Asset Forfeiture and Victim Remuneration Framework in a Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity*, The George Washington International Law Review, sv. 52, 2020., str. 481-482.

²⁷ Čl. 5. st. 2. c) Povelje Međunarodnog vojnog tribunala za Daleki istok; Petrović B.; Bisić M.; Perić V., *op. cit.* u bilj. 21, str. 306-307.

²⁸ Herik L. i Sliedregt E., *Removing or Reincarnating the Policy Requirement of Crimes Against Humanity: An Introductory Note*, Leiden Journal of International Law, sv. 23, br. 4, 2010., str. 825-826.

²⁹ Za šire v. Pajić Z., *Međunarodna odgovornost za zločin protiv čovječnosti u svjetlu nirnberških načela i savremenih shvatanja*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, sv. 33, 1986., str. 109-134; O'Keefe R., *op. cit.* u bilj. 11, str. 139.

³⁰ Herik L. i Sliedregt E., *op. cit.* u bilj. 28, str. 825-826.

³¹ Jalloh C. C., *What Makes a Crime Against Humanity a Crime Against Humanity*, American University International Law Review, sv. 28, br. 2, 2013., str. 382-383.

od zločina genocida i ratnih zločina, koji svoja određenja imaju u mnogostranim međunarodnim ugovorima, a da to nisu statuti međunarodnih krivičnih sudišta.³²

³² Naime, na 66. zasjedanju 2014. ILC odlučuje uključiti temu 'zločini protiv čovječnosti' u svoj program rada, na temelju preporuka Radne grupe za dugoročni program rada. Komisija je odlučila da imenuje S. D. Murphy za Specijalnoga izvjestitelja za ovu temu. Na svome 67. zasjedanju u 2015. Komisija je razmatrala prvi izvještaj Specijalnoga izvjestitelja, koji je sadržavao, između ostaloga, dva nacrtta pravila koja su se odnosila na sprječavanje i kažnjavanje zločina protiv čovječnosti i njihovo međunarodnopravno definiranje. Komisija je odlučila da referira nacrtta pravila Odboru za nacrtt te je nakon toga privremeno i usvojeno Nacrtta Pravila (Članova) od 1 do 4, zajedno s pripadajućim komentarima (http://legal.un.org/ilc/summaries/7_7_shtml, prist. 17. oktobar 2016). Nacrtt čl. 1. odnosi se na domašaj budućega Nacrtta Pravila – obuhvata sprječavanje i kažnjavanje zločina protiv čovječnosti, poput UN Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida; nacrtt čl. 2. stipulira da su ovi zločini, bez obzira jesu li počinjeni u vrijeme oružanoga sukoba, zločini po međunarodnom pravu i da države imaju obavezu da ih sprječavaju i kažnjavaju; nacrtt čl. 3. sadrži definiciju zločina protiv čovječnosti, onakvu kakva je sadržana u Rimskome statute iz 1998. osobito u pogledu svih bitnih elemenata djela i njegovih osnovnih postavki i zahtjeva. Na koncu, nacrtt čl. 4. sadrži međunarodnu obavezu sprječavanja zločina protiv čovječnosti, u smislu da je svaka država obavezna spriječiti ove međunarodne zločine, u skladu s međunarodnim pravom, posebno kroz učinkovito zakonodavstvo, administrativne, sudske ili druge preventivne mjere na bilo kojoj teritoriji koja se nalazi pod njezinom nadležnošću ili kontrolom, i kroz suradnju s drugim državama, mjerodavnim međuvladinim organizacijama i, ukoliko je to primjereno, drugim organizacijama. St. 2. istoga nacrtta člana predviđa da vanredne okolnosti, poput oružanoga sukoba, unutarnje političke nestabilnosti ili drugih vanrednih stanja ne mogu biti opravdanje zločina protiv čovječnosti (UNGA, International Law Commission, sixty-seventh session, Text of draft articles 1, 2, 3 and 4 provisionally adopted by the Drafting Committee on 28 and 29 May and on 1 and 2 June 2015, br. A/CN.4/L.853, 2. juni 2015). Na 68. zasjedanju ILC, 2016., Odbor za nacrtt privremeno je usvojio Nacrtt Pravila (Članova) 5, 6, 7, 8, 9 i 10, a koji se odnose na kriminalizaciju djela u nacionalnome pravu (s obzirom da postoje države koje u svojim zakonodavstvima, odnosno krivičnim zakonima još uvijek ne predviđaju zločine protiv čovječnosti kao posebno krivično djelo – naprimjer Sjedinjene Američke Države; Tako prema Izvještaju iz 2013., manje od 55 procenata država članica UN svojim nacionalnim pravom izričito zabranjuju zločine protiv čovječnosti (UNGA, *Second Report on Crimes against Humanity*, UN Doc. A/CN.4/690, 21. januar 2016, par. 18)), pravila o zasnivanju nacionalne jurisdikcije, provođenje istraga od država, te na druga proceduralna pravila glede samoga postupka, uključujući i poštivanje osnovnih međunarodnih i krivičnoprocesnih načela, poput obaveze *aut dedere aut judicare* te poštivanje prava na pravičan tretman (UNGA, International Law Commission, sixty-eighth session, Text of draft articles 5, 6, 7, 8, 9 and 10 provisionally adopted by the Drafting Committee on 25, 26, 30 and 31 May and 1 and 2 June 2016, br. A/CN.4/L.873, 3. juni 2016). V. i: <http://www.ijrcenter.org/2016/07/01/international-law-commission-adopts-new-articles-on-crimes-against-humanity/> (prist. 17. oktobar 2016). Dalje, na svome 69. zasjedanju 2017., Odbor za nacrtt je usvojio Nacrtt s preambulom, 15 članova i aneksom, s napomenom da se novi usvojeni članovi tiču tematika ekstradicije, *non-refoulement*, zajedničke pravne saradnje, žrtava, svjedoka, odnosa prema nadležnim tribunalima, obaveza federalnih država, mehanizama za nadziranje i rješavanja sporova (UNGA, International Law Commission, sixty-ninth session, Report of the International Law Commission, br. A/72/10, 2017.). Glavni sporovi ovoga zasjedanja su se ticali mogućnosti imuniteta zbog političkog ili vojnog položaja počinitelja, te mogućnosti amnestije, te su se ove dvije teme ostavile za drugu polovinu zasjedanja zbog vremenskih okvira no naročito i zbog poteškoća u dostizanju kompromisa (International Law Commission, sixty-ninth session, Crimes against humanity: Statement of the Chairman of the Drafting Committee, Mr. Aniruddha Rajput, 1. juni 2017). Usvajanjem *Addendum-a I*, konačno je uključena i nemogućnost pozivanja na imunitet, čime se, u novom st. 4 *bis* (st. 5 od 71. zasjedanja) čl. 6. detaljno navodi, da političke ili vojne pozicije ne predstavljaju osnov za nekažnjavanje, što je, zapravo, bila potvrda općega običajnoga prava u ovom segmentu (UNGA, International Law Commission, Crimes against humanity: Texts and titles of the draft preamble, the draft articles and the draft annex provisionally adopted by the Drafting Committee on first reading, br. A/CN.4/L.892 + Add.1, 19. juli 2017). Utvrđivanjem onoga što je dostignuto na 69. zasjedanju, Odbor za nacrtt je i na drugom čitanju – na 71. zasjedanju 2019. – usvojio cijeli skup prethodno prihvaćenih članova, s preambulom i aneksom (UNGA, International Law Commission, Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, with commentaries, br. A/74/10, 2019.). Tako smo te godine dobili Nacrtt Pravila o sprječavanju i kažnjavanju zločina protiv čovječnosti. Znakovito je da naučnici međunarodnoga prava ističu potrebu, nakon što ILC završi svoj rad na ovoj temi, usvajanja međunarodne konvencije o zločinima protiv čovječnosti, s obzirom da su ovi zločini još uvijek jedini međunarodni zločini koji su trenutno zabranjeni samo Rimskim statutom u međunarodnome pravu, a da, pritom, ne postoji korespondirajući mnogostrani međunarodni ugovor koji bi predviđao međunarodne obaveze za države, ali i za međunarodne organizacije, poglavito u smislu njihova sprječavanja i kažnjavanja počinitelja ovih zločina. V. i tekst Specijalnoga izvjestitelja ILC na ovu temu: Murphy S. D., *Toward a Convention on Crimes against Humanity?*, 2015., dost. na: <https://revdth.revues.org/1185> (prist. 15. novembar 2016), kao i: Bassiouni M. C., *op. cit.* u bilj. 2, str. 575-593.

No, u suštini, uočavamo da „Definicija zločina protiv čovječnosti obuhvata nečovječna djela izuzetno teške prirode koja uključuju vrlo rasprostranjena ili sistematska kršenja usmjerena protiv cjeline ili dijela jednoga civilnoga stanovništva.“³³

Ono što je također mučilo pravne stručnjake u ovoj oblasti jeste da su prema pravnome shvatanju i zauzetome stavu za vrijeme nirnberškoga procesa zločini protiv čovječnosti morali biti izvršeni u vezi s počinjenjem druga dva zločina iz nadležnosti Tribunala – ratnih zločina i zločina protiv mira, što je drugim riječima značilo da se tada tražio „*nexus* između zločina protiv čovječnosti i međunarodnoga oružanoga sukoba.“³⁴ No, s težišta međunarodnoga običajnoga prava, definicija zločina protiv čovječnosti je evoluirala u smislu da se ovim zločinima pokriju ona zvjerstva koja su izvršena i u doba mira.³⁵ Tako danas ne postoji značaj ovoga zahtjeva. Stoga bi valjalo ustvrditi da grupa zločina protiv čovječnosti može biti počinjena i u vrijeme oružanoga sukoba i u vrijeme mira, poput zločina genocida. Ovo pravilo je u praksu ušlo tek Statutom ICTR iz 1994, što je prepoznalo i Žalbena vijeće ICTY u predmetu *Duško Tadić*. Naime, napravivši komparaciju između dva statuta dva *ad hoc* međunarodna krivična tribunala, primjećujemo da je Vijeće sigurnosti UN, formiranjem ICTY-a Rezolucijom br. 827. (1993) od 25. maja 1993.³⁶ zastupalo tezu o potrebnoj faktičkoj i pravnoj vezi između zločina protiv čovječnosti i oružanoga sukoba. U čl. 5. Statuta ICTY-a, ovaj zločin je definiran kako slijedi:

„Međunarodni tribunal će biti ovlašten da sudski goni osobe odgovorne za sljedeće zločine kada su počinjeni u oružanome sukobu, bilo međunarodne ili unutrašnjemu, i ukoliko je usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva: ubistvo; istrebljenje; porobljavanje; izgon; zatočeništvo; mučenje; silovanje; progon na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; ostala nehumana djela.“³⁷

ICTY je u predmetu *Tužitelj v. Dragoljub Kunarac et al.* klarificirao koncept ovih zločina, koji se sastoji, prema ICTY, kako shvatamo, od kumulativnih elemenata, tj. esencijalnih uvjeta, odnosno radi se o nužnim sastavnicama zločina protiv čovječnosti, kojih je ukupno pet: „1) mora postojati napad; 2) radnje počinitelja moraju biti dio napada; 3) napad mora biti „usmjeren protiv bilo kojega civilnoga stanovništva“; 4) napad mora biti raširen [rasprostranjen] ili sistematski; 5) počinitelj mora poznavati širi kontekst u kojem čini svoja djela i znati da su

---

³³ Izvještaj UN Komisije za međunarodno pravo iz 1994., Dodatak br. 10, (A/49/10), komentar čl. 20. Nacrta Statuta za Međunarodni krivični sud, par. 14.

³⁴ Schabas W. A., *An Introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001., str. 35.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Vijeće sigurnosti UN je prvi put odlučilo da, kao svoj pomoćni organ, osnuje „Međunarodni tribunal za procesuiranje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnoga humanitarnoga prava izvršenih na području bivše Jugoslavije od 1991.“ u Rezoluciji 808 (1993), koja je jednoglasno usvojena 22. februara 1993.

³⁷ Čl. 5. Statuta ICTY; Petrović B.; Bisić M.; Perić V., *op. cit.* u bilj. 21, str. 323.

njegova djela dio takvoga napada³⁸, dodajući da svi ovi podelementi zločina protiv čovječnosti moraju biti izvršeni u toku trajanja oružanoga sukoba na određenome području.³⁹ „Oružani sukob postoji kada se god pribjegne oružanoj sili između država ili produženome oružanome nasilju između vlasti i organiziranih naoružanih grupa, ili, pak, između takvih grupa unutar jedne države.“⁴⁰

S druge strane, Vijeće sigurnosti UN tek je s usvajanjem Statuta ICTR-a 1994. pravno raskinulo s ovom vezom. Tako čl. 3. istog Statuta određuje zločine protiv čovječnosti:

„Međunarodni tribunal za Ruandu je ovlašten da kazneno progoni navodne počinitelje sljedećih kaznenih djela, kada su počinjena kao dio široko rasprostranjenog ili sistematičnoga napada na civilno stanovništvo, na osnovu nacionalne ili političke, etničke, rasne ili vjerske pripadnosti: ubistvo; istrebljenje; porobljavanje; deportacija; zatvaranje; mučenje; silovanje; progoni na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; druga nehumana djela.“

Žalbeno vijeće ICTY-a je u svojoj odluci (eng. *Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction*) u predmetu *Tadić* vrlo jasno utvrdilo:

„[...] Do sada je već usvojeno pravilo međunarodnog običajnoga prava da zločini protiv čovječnosti ne zahtijevaju povezanost s međunarodnim oružanim sukobom. Zapravo, kao što je tužitelj apostrofirao, međunarodno običajno pravo ne mora zahtijevati vezu između zločina protiv čovječnosti i bilo kojeg sukoba.“⁴¹

Čl. 7. st. 1. Rimskoga statuta (1998) ICC-a kodificira zločine protiv čovječnosti⁴² i određuje biće ovoga zločina kao:

„bilo koje od niže navedenih djela počinjenih kao dio širokoga [eng. *widespread*] ili sistematskoga [eng. *systematic*] napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, uz znanje o napadu: ubistvo; istrebljenje; odvođenje u ropstvo; deportacija ili prisilno premještanje stanovništva; zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno temeljnim pravilima međunarodnoga prava; mučenje; silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnoga nasilja usporedive težine; progon bilo koje određene grupe ili kolektiviteta na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj kako je određeno u st. 3. ili drugoj osnovi koja se općenito smatra nedopustivom prema međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojom radnjom koju navodi ovaj stav, ili s bilo kojim zločinom koji je u nadležnosti Suda; prisilni

---

³⁸ ICTY, *Tužitelj v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač i Zoran Vuković*, IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Pretresno vijeće, Presuda, 22. februar 2001, par. 410.

³⁹ *Ibid.*, par. 411.

⁴⁰ *Ibid.*, par. 412; ICTY, *Tužitelj v. Duško Tadić*, IT-94-1-A, Žalbeno vijeće, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995, par. 70.

⁴¹ ICTY, *Tužitelj v. Duško Tadić*, IT-94-1, Odluka, 2. oktobar 1995, par. 141; Omerović E., *op. cit.* u bilj. 10, str. 234.

⁴² Šire u: Sadat L. N., *op. cit.* u bilj. 4, str. 350-355.

nestanak osoba⁴³; zločin *apartheida*; druge neljudske radnje sličnog značaja kojima se namjerno uzrokuje velika patnja ili ozbiljna tjelesna povreda, ili povreda psihičkog ili fizičkoga zdravlja.⁴⁴

I u ovoj odredbi vidi se evolucija međunarodnoga običajnoga prava u smislu vezivanja zločina protiv čovječnosti isključivo za period oružanoga sukoba. No, kako navodi W. A. Schabas, na međunarodnoj diplomatskoj konferenciji u Rimu 1998. bio je značajan broj državnih delegacija koje su čvrsto zastupale stav da se ovi zločini isključivo mogu izvršiti tokom oružanoga sukoba.⁴⁵ Napuštanje povezivanja zločina protiv čovječnosti s oružanim sukobom vidljivo je i u Konvenciji o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti od 26. novembra 1968.⁴⁶ kao i u Međunarodnoj konvenciji o suzbijanju i kažnjavanju zločina *apartheida* od 30. novembra 1973.⁴⁷ Poređenje u ovom smislu možemo vršiti i s Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. Pored toga, jedan korak unazad u pogledu odredaba zločina protiv čovječnosti jeste onaj u određivanju progona samo u obaveznoj vezi s barem jednim od drugih navedenih zločina. Ovo postavljanje dodatnog uvjeta za prepoznavanje zločina progona nije bilo prisutno ni u do sada navedenim statutima *ad hoc* tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, i takvo ostarjelo shvaćanje progona svoje porijeklo nalazi u Nirnberškoj povelji.⁴⁸ Autori poput H. von Hebela i D. Robinsona vide razlog iza takve devolucije u onim delegacijama koje su se plašile, na konferenciji u Rimu, mogućeg preširokog spektra tumačenja koji bi se ostavio ICC-u, čime bi svaka diskriminatorna praksa postala zločin.⁴⁹

No, način uokvirivanja progona prema Rimskom statutu ne nosi sa sobom samo negativne činjenice: ono je također odustalo od uskog preciziranja osnova prema kojima se određena vrsta progona može klasificirati zločinom protiv čovječnosti; ono, iako ovako nosi sa sobom opasnu mogućnost teškog praktičnog apliciranja zbog širokog obima ovog pojma, ipak predstavlja značajni napredak u prepoznavanju onih vrsta progona koji su, naprimjer, vođeni na kulturalnoj, etničkoj, spolnoj ili drugim do sada nerazmatranim osnovama.⁵⁰ Naknadnom i posljednjom napomenom o poimanju progona prema Rimskom statutu, potrebno je naglasiti drugu tačku čl. 21, st. 1, koja navodi da će Sud primijeniti „gdje primjereno, primjenjive

---

⁴³ Preambula, ali posebno čl. 5. Međunarodne konvencije za zaštitu svih osoba od prisilnoga nestanka iz 2006. propisuje da „rasprostranjena i sistematska praksa prisilnih nestanaka konstituira zločin protiv čovječnosti [...]“.

⁴⁴ Čl. 7. st. 1. Rimskoga statuta Međunarodnoga krivičnoga suda; Petrović B.; Bisić M.; Perić V., *op. cit.* u bilj. 21, str. 461-462; Za uopćeno o zločinima protiv čovječnosti v. Shaw M. N., *International Law*, 9. izd., Cambridge University Press, Cambridge, 2021., str. 371-374.

⁴⁵ Schabas W. A., *op. cit.* u bilj. 34, str. 36.

⁴⁶ UNTS, sv. 754, str. 73.

⁴⁷ UNTS, sv. 1015.

⁴⁸ Pocar F., *Persecution as a Crime Under International Criminal Law*, Journal of National Security Law and Policy, sv. 2, br. 2, 2008., str. 363.

⁴⁹ Lee R. S., *The International Criminal Court, The Making of the Rome Statute*, Kluwer Law International, Den Haag, 1999., str. 101.

⁵⁰ Pocar F., *op. cit.* u bilj. 48, str. 363.

sporazume i principe i pravila međunarodnog prava, uključujući etablirane principe međunarodnog prava o oružanim sukobima⁵¹. Iako ova tačka slijedi prvobitnom naglašavanju da će Sud prvenstveno primijeniti „[...] Statut, Elemente zločina i svoja Pravila postupka i dokazivanja“⁵², bivši sudac ICTY-a F. Pocar smatra da bi nespecificirani pojam primjenjivosti koji se upotrebljava u navedenoj drugoj tački mogao ostavljati prostora za tumačenje i, dakle, pojedinačno uključivanje onih međunarodnih sporazuma koji, s druge strane, ne uzimaju u obzir povezanost progona s drugim zločinima da bi se prvi smatrao zločinom protiv čovječnosti, posebno u onim kontekstima gdje međunarodno pravo dobiva formu *jus cogens-a*.⁵³

Smjernice recentnoga rada ILC-a u vezi sa zločinima protiv čovječnosti pokazuju da, s jedne strane, definiranje uvjeta napada neovisno od prisustva oružanog sukoba je i dalje prisutno u modernom shvaćanju ovih zločina, no s druge strane, negativni doprinos Rimskog statuta sa svojim oduzimanjem samodostatnosti progona i obaveznim vezivanjem istog za drugi zločin, i dalje ograničava pojam navedenog zločina, koji je u čl. 2. Nacrta Pravila usvojenoga na drugom čitanju 2019. – makar inkluzivnijeg sadržaja, s dodavanjem raznih novih formi osnova za progon – i dalje vezan za one iste okvire Rimske konferencije 1998.⁵⁴ Odgovornost Rimskog statuta za ovakvu odluku ILC-a je eksplicitno izjavljena na 67. zasjedanju ove Komisije.⁵⁵

Ipak, važno je spomenuti da Rimski statut – posebno svojim čl. 10. – nije koncipiran namjerom da bude mjerilo ograničavanja za budući razvoj međunarodnog krivičnog prava u pogledu ovakvih zločina, već je isti zamišljen kao jedan početni korak.⁵⁶ Konferencija u Rimu je prosto vodila do brojnih nesuglasica koje su sa sobom nosile i njen krajnji ishod: dok je s jedne strane nedostajao konsenzus po pitanju samih teorijskih načela zločina protiv čovječnosti, s druge je također bilo

---

⁵¹ Čl. 21. st. 1. b) Rimskog statuta ICC.

⁵² *Ibid.*, a).

⁵³ Pocar F., *op. cit.* u bilj. 48, str. 363-364.

⁵⁴ Čl. 2. st. 1. Nacrta Pravila sa 71. (2019) zasjedanja o sprječavanju i kažnjavanju zločina protiv čovječnosti ILC. Tako predmetna odredba Nacrta Pravila usvojenoga na 71. zasjedanju definira zločine protiv čovječnosti: „[...] bilo koji od sljedećih djela kada su počinjeni kao dio rasprostranjenog ili sistematičnog napada usmjerenog prema bilo kojem civilnom stanovništvu, sa znanjem o napadu: (a) ubistvo; (b) istrebljenje; (c) zarobljavanje; (d) deportacija ili prisilno premještanje stanovništva; (e) stavljanje u zatvor ili druge teške deprivacije fizičke slobode kršenjem fundamentalnih pravila međunarodnog prava; (f) mučenje; (g) silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija, ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja komparabilne ozbiljnosti; (h) progon protiv bilo koje prepoznatljive grupe ili kolektiviteta na političkim, nacionalnim, etničkim, kulturalnim, vjerskim, spolnim, ili bilo kojim drugim osnovama koje su univerzalno prepoznate kao nedozvoljive prema međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojim djelom referiranim u ovom paragrafu; (i) prisilni nestanak ljudi; (j) zločin apartheida; (k) druga nehumana djela sličnog karaktera koja namjerno uzrokuju veliku patnju, ili ozbiljne tjelesne ili mentalne ili fizičke zdravstvene povrede.“ (*Ibid.*)

⁵⁵ International Law Commission, sixty-seventh session, Crimes against humanity: Statement of the Chairman of the Drafting Committee, Mr. Mathias Forteau, 5. juni 2015, str. 6.

⁵⁶ Gottlieb Y., *Attacks Against Cultural Heritage as a Crime Against Humanity*, Case Western Reserve Journal of International Law, sv. 52, 2020., str. 310.

zahtjevno postići dogovor u vezi aspekta mehanizma provedbe među državama.⁵⁷ Prema istraživanju George Washington University-a iz 2018., samo je 48 posto – od 58 analiziranih – država stranaka Rimskog statuta imalo posebnog zakona o zabranjivanju zločina protiv čovječnosti.⁵⁸ Ovo je ono što je i G. H. Stanton definirao kao jednu od tri osnovnih mana ICC-a.⁵⁹

Prije dublje analize, spomenućemo da skoro istovjetno biće zločina protiv čovječnosti sadrže pravni dokumenti na osnovu kojih rade internacionalizirani sudovi. Tako, čl. 5. Uredbe br. 2000/15 o osnivanju [Posebnih] Panelâ s isključivom nadležnosti za teška krivična djela iz 2000. (Istočni Timor)⁶⁰, čl. 2. Statuta Specijalnoga suda za Sierra Leone⁶¹ iz 2002.⁶² i čl. 12. Statuta Specijalnoga suda za Irak iz 2005⁶³.

3.1. Karakteristike napada: rasprostranjenost i sistematičnost

Kako je cilj ove inkriminacije „uspostaviti ograničenja vojnog djelovanja u cilju postizanja kakve-takve zaštite civilnoga stanovništva od određenih radnji u

⁵⁷ Olson L. M., *Re-enforcing Enforcement in a Specialized Convention on Crimes Against Humanity*, prenjeto u: Sadat L. N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 4, str. 323-324. Bitan aspekt kojeg autorica također spominje u kontekstu nedostatka mehanizma provedbe među državama je onaj principa *aut dedere aut judicare*, oko čije se primjene Odbor za Nacrt usuglasio tek na 68. zasjedanju, usvajanjem nacрта čl. 9. (odnosno čl. 10. od 69. zasjedanja), i koji bi, dakle, podrazumijevao obavezu države da vodi postupak protiv osumnjičenih na svojoj teritoriji ili da ih izručuje nadležnom međunarodnom sudu, ili drugoj državi koja je također nadležna za dati slučaj (*ibid.*). Formuliranje ovoga člana je, jednako tako, vodilo do rasprave oko eventualne potrebe favoriziranja domaćeg ili stranog sudstva, no vodeće mišljenje je to da bi se odluka o mogućem izručenju trebala donositi prema pojedinačnome kontekstu, dakle bez općih pravaca postupanja (*ibid.*, str. 327-328). Među razlozima se navodi, pored pojedinih dilema oko načela poput onoga o teritorijalnosti, taj o mogućem odbijanju izručenja zbog prestrogih kazni u drugoj državi, što je jedna od najčešćih prepreka s navedenim u vezi (*ibid.*, str. 332). To je upravo ono što su i Austrija i Francuska problematizirale na kraju 69. zasjedanja ILC-a, navodeći da ne bi surađivale u izručenju ka zemljama koje bi mogle osuditi osumnjičenoga na smrtnu kaznu (UNGA, International Law Commission, sixty-ninth session, Crimes against humanity: Information provided by Austria, 2017.; UNGA, International Law Commission, sixty-ninth session, Crimes against humanity: Information provided by France, 2017.). Iako su ovi primjeri slijedili nekoliko godina poslije mišljenja autorice, njen se prijedlog samo potvrđuje, odnosno da bi se zbog prisustva zabrane smrtne kazne u mnogim zemljama, naročito u Europi, trebao dozvoliti zahtjev garancije – od strane države koja izručuje osumnjičenog ili osuđenog počinitelja zločina protiv čovječnosti – o neizvršavanju smrtne kazne (Olson L. M., *op. cit.* u bilj. 57, str. 334).

⁵⁸ Murphy S. D., *The International Law Commission's Proposal for a Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Humanity*, Case Western Reserve Journal of International Law, sv. 50, 2018., str. 257.

⁵⁹ Stanton G. H., *Why the World Needs an International Convention on Crimes Against Humanity*, prenjeto u: Sadat L. N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 4, str. 354.

⁶⁰ Uredba Prijelazne uprave UN u Istočnome Timoru dost. na:

<https://web.archive.org/web/20170207044550/http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetr/Reg0015E.pdf> (prist. 22. septembar 2016).

⁶¹ Poblize o sukobu u ovoj zapadnoafričkoj državi v. Sriram C. L.; Martin-Ortega O.; J. Herman, *War, Conflict and Human Rights: Theory and practice*, Routledge Press, London i New York, 2010., str. 83-98.

⁶² Statut dost. na: <http://www.rscsl.org/Documents/scsl-statute.pdf> (prist. 22. septembar 2016).

⁶³ Statut dost. na: <https://web.archive.org/web/20171001132854/http://www.hrcr.org/hottopics/statute/section3.html> (prist. 22. septembar 2016).

sklopu svakoga 'širokoga [eng. *widespread*] ili sistematskoga [eng. *systematic*] napada'⁶⁴, tako su ovom međunarodnom zločinu *objekti zaštite* oni odnosi koji su uređeni Četvrtom ženevskom konvencijom o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. augusta 1949, te Dopunskim protokolima I i II uz Ženevske konvencije iz 1977. Kako su zločini protiv čovječnosti predstavljeni porodici međunarodnih zločina zbog njihovoga ozbiljnoga napada na ljudsko dostojanstvo općenito, u cilju stjecanja uvjeta da se ovaj međunarodni zločin procesuiru na međunarodnoj razini (na međunarodnim i internacionaliziranim sudovima i tribunalima), otuda je morala biti povećana sama težina i ozbiljnost napada na civilno stanovništvo, tako što je Rimskim statutom, u biće krivičnoga djela, formalnopravno uveden *opis karakterističnosti, intenziteta i kvaliteta samoga napada*. Prema Rimskome statutu, uvjet koji mora biti ispunjen da bi se govorilo o ovom međunarodnom zločinu nije više prisutnost oružanoga sukoba, bez obzira na njegov pravni karakter, već se mora raditi o napadu kao dijelu „širokog ili sistematskog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva“⁶⁵ „na nacionalnoj, političkoj, etničkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.“⁶⁶ Napad na civilno stanovništvo ne mora predstavljati oružani ili vojni napad⁶⁷, već se mora ispoljiti kao širok, sveobuhvatan, sistematičan, a što implicira organiziranost takvoga napada. „Napad je širok ako obuhvata više ciljeva, velike snage kojima se izvodi, ili široki prostor, a sistematičan je ako se izvodi prema planu.“⁶⁸ Ovaj zločin, prema tome, prema svome određenju, ne obuhvata izolirane ili sporadične radnje i događaje, tj. prema međunarodnome običajnome pravu takvi napadi ne mogu biti izolirana i sporadična kršenja osnovnih načela humanosti i čovječnosti, odnosno „nasumični akti nasilja.“⁶⁹ Drugim riječima, „elementi samoga napada iz zločina protiv čovječnosti efektivno isključuju radnje koje su izvršene čisto zbog osobnih motiva i one izvan šire politike ili plana“.⁷⁰

„Izolirani zločini imali bi običnu pravnu kvalifikaciju, doveli bi do toga da, naprimjer, ubistvo ne potpada u zločine protiv čovječnosti, nego da predstavlja samostalno krivično djelo ubistva. Da pojasnimo: zahtijeva se da pojedinačni zločin bude slučaj ponavljanja sličnih zločina ili da bude dio veze takvih zločina (sveobuhvatna praksa), ili da bude manifestacija politike ili plana zacrtanoga ili inspiriranoga od državnih organa ili rukovodećih funkcionera [...] ili od organizirane političke grupe (sistematska praksa).⁷¹ Tako npr: ubistvo, istrebljenje, tortura, silovanje, politički, rasni ili vjerski

---

⁶⁴ Degan V. Đ.; Pavišić B., *Međunarodno kazeno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005., str. 235.

⁶⁵ Čl. 7. st. 1. Rimskoga statuta Međunarodnoga krivičnoga suda.

⁶⁶ ICTR, *Tužitelj v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Pretresno vijeće, Presuda, 21. maj 1999, par. 122.

⁶⁷ Čl. 7. Elementa zločina. V. u: Schabas W. A., *op. cit.* u bilj. 34, str. 252.

⁶⁸ Degan V. Đ.; Pavišić B., *op. cit.* u bilj. 64, str. 235.

⁶⁹ ICTR, *Tužitelj v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-T, Pretresno vijeće, Presuda, 2. septembar 1998, par. 579.

⁷⁰ ICTR, *Tužitelj v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Pretresno vijeće, Presuda, 21. maj 1999, par. 122.

⁷¹ Cassese A., *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003., str. 64.

progon, ili ostale nehumane radnje, dosežu pojam zločina protiv čovječnosti samo ukoliko predstavljaju dio jedne cjelovite prakse⁷², odnosno jedinstvog obrasca zločinačkoga djelovanja.⁷³

Međunarodno pravo zahtijeva da samo ukupni napad bude širok (rasprostranjen) ili sistematičan. „Ovo znači da se jedna radnja izvršenja može tretirati kao zločin protiv čovječnosti ukoliko je poduzeta pod okriljem širokog ili sistematičnoga napada protiv civilnoga stanovništva.“⁷⁴ Posebno pitanje je šta predstavlja širok ili rasprostranjen napad, tj. kakve su karakteristike ili manifestacijski oblici takvoga napada koji zadovoljava težinu i obim zločina protiv čovječnosti. Na ovo pitanje odgovor je dala sudska praksa dva *ad hoc* međunarodna krivična tribunala. ICTY je u predmetu *Tihomir Blaškić* držao da izraz „sistematičan“ referira na četiri elementa ili oblika u kojima je moguće prepoznati značenje sistematičnoga karaktera:

„a) postojanje političkoga cilja, plana ili ideologije na osnovu kojega se izvršava napad, što u širem smislu predstavlja uništenje, progon ili slabljenje jedne zajednice; b) izvršavanje zločina na vrlo velikoj skali protiv grupa civila ili ponavljano i kontinuirano izvršavanje nehumanih akata koji su međusobno povezani; c) priprema i upotreba značajnih javnih ili privatnih izvora, bilo vojnih ili nekih drugih; d) upletenost visokorangiranih političkih i/ili vojnih vlasti u definiranju i utvrđenju metodološkoga plana.“⁷⁵

Sistematičnost se otuda vezuje za postojanje *plana, politike* ili *ideologije*, koja je poglavito svojstvena *državama* te je i ovo jedan od vjernih razloga zašto u ovome radu istražujemo i ispitujemo mogućnost i implikacije odgovornosti država za zločine protiv čovječnosti. Pravni osnov vezivanja genocida i zločina protiv čovječnosti, u svakome smislu i obliku, za državu svakako da postoji.⁷⁶ Ovome svjedoče i sljedeće sudske odluke i iskazani stavovi, odnosno sudske i normativnopravno rasuđivanje. Sudska praksa ICTY i ICTR u predmetima *Tadić*, *Akayesu* i *Kayishema-Ruzindana* referiraju na plan ili politiku u cilju definiranja elementa „sistematičnosti“. Tako Pretresno vijeće ICTR-a u predmetu *Akayesu* upućuje da se:

„koncept rasprostranjenosti može definirati kao masivno, često, djelovanje velikih razmjera, koje se provodi kolektivno sa značajnom ozbiljnošću i koje je upereno protiv mnoštva žrtava. Koncept sistematičnosti se može definirati

---

⁷² Cassese A., *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005., str. 442.

⁷³ Omerović E., *op. cit.* u bilj. 10, str. 234.

⁷⁴ Bantekas I.; Nash S., *op. cit.* u bilj. 14, str. 356. V. ICTY, *Tužitelj v. Zoran Kupreškić et al.*, IT-95-16-T, Pretresno vijeće, Presuda, 14. januar 2000, par. 550; ICTY, *Tužitelj v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač i Zoran Vuković*, IT-96-23-T, Pretresno vijeće, Presuda, 22. februar 2001, par. 431.

⁷⁵ ICTY, *Tužitelj v. Tihomir Blaškić*, IT-95-14-T, Pretresno vijeće, Presuda, 3. mart 2000, par. 203; Pretresno vijeće ICTY u predmetu *Tužitelj v. Dario Kordić i Mario Čerkez*, IT-95-14/2-T, u par. 179. (eng) Presude od 26. februara 2001, u potpunosti preuzima pravno objašnjenje i citira pravno rasuđivanje sudskega vijeća u predmetu *Tužitelj v. Tihomir Blaškić* u ovome smislu.

⁷⁶ Ovakvo vezivanje ima i svoje teoretsko ali i praktično uporište u načinu na koji se vrše zločini protiv čovječnosti, odnosno u angažiranosti struktura države, kao političko-teritorijalne organizacije, u svim fazama izvršenja zločina genocida i zločina protiv čovječnosti.

kao temeljito organizirano djelovanje koje slijedi pravilan obrazac na bazi zajedničke politike uključujući značajne javne ili privatne resurse.⁴⁷⁷

Pretno vijeće istoga međunarodnoga tribunala potvrđujući identičan pravni rezon u prethodnoj sudskoj odluci, u predmetu *Kayishema-Ruzindana* naznačuje:

„Napad mora sadržavati jedan od alternativnih uvjeta a to su rasprostranjenost ili sistematičnost. Rasprostranjen napad je onaj koji je uperen protiv mnoštva žrtava. Sistematičan napad predstavlja napad koji se provodi na temelju unaprijed stvorene politike ili plana. Bilo koji od ovih uvjeta će isključiti izolirane ili nasumične nehumane radnje koje su počinjene iz čisto osobnih razloga.“⁴⁷⁸

I Pretno vijeće ICTY u predmetu *Tihomir Blaškić* je konstatalo nužnost postojanja ideologije, politike ili plana neposredno pred i prilikom izvršenja zločina protiv čovječnosti.

„Proizilazi da se za subjektivni element zločina protiv čovječnosti ne zahtijeva da se optuženi identificirao s ideologijom, politikom ili planom u ime kojeg su počinjeni masovni zločini, pa čak niti da ih je podržavao. Dovoljno je da je svjesno preuzeo rizik da učestvuje u provođenju te ideologije, te politike ili tog plana, što konkretno znači da je potrebno dokazati, naprimjer, sljedeće: [...] b) da je [...] surađivao s političkim, vojnim ili civilnim vlastima koje definiraju ideologiju, politiku ili plan na kojima se temelje zločini.“⁴⁷⁹

ILC je, što se vidi iz njezinoga Izvještaja o radu s 48. zasjedanja, također odredila značenje termina sistematičnosti kao djelovanje „prema ranije utvrđenome *planu ili politici* [gdje] implementacija takvoga plana ili politike može rezultirati u ponavljanome ili kontinuiranome izvršenju nehumanih radnji.“⁴⁸⁰ Drugim riječima, da bi krivično djelo dobilo karakter konkretnoga međunarodnoga zločina, potrebno je da se ono vrši „uz sudjelovanje ili toleriranje od države ili neke političke organizacije, tj. organizacije koja *de facto* ili *de jure* ima političku moć.“⁴⁸¹

Teoretska mogućnost da se izvršenje navedenih zločina vezuje i za međunarodnu organizaciju prema Nacrtu Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011. postoji, no kod odgovornosti ovih međunarodnopravnih osoba valja biti vrlo pažljivima i znanstveno suptilnima osobito zbog prisutnosti praktičnoga problema koji se ogleda u maloj vjerovatnosti da je jednoj međunarodnoj organizaciji imanentna zločinačka ideologija, odnosno da takav subjekt sastavi plan ili posjeduje politiku planiranja i činjenja predmetnih zločina. U ovome smislu, odgovornost

---

⁷⁷ ICTR, *Tužitelj v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-T, Pretno vijeće, Presuda, 2. septembar 1998, par. 580.

⁷⁸ ICTR, *Tužitelj v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Pretno vijeće, Presuda, 21. maj 1999, par. 123.

⁷⁹ ICTY, *Tužitelj v. Tihomir Blaškić*, IT-95-14-T, Pretno vijeće, Presuda, 3. mart 2000, par. 257.

⁸⁰ Izvještaj ILC o radu s 48. zasjedanja, 6. maj – 26. juli 1996, UN Doc. A/51/10, Dodatak br. 10, str. 94 (kurziv naknadno dodan); V. ICTR, *Tužitelj v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Pretno vijeće, Presuda, 21. maj 1999, par. 125; ICTY, *Tužitelj v. Tihomir Blaškić*, IT-95-14-T, Pretno vijeće, Presuda, 3. mart 2000, ft. 380 (eng).

⁸¹ Stojanović Z., *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Beograd, 2008., str. 154.

međunarodnih organizacija prvenstveno tražimo u djelima nečinjenja (podržavanje) i u različitim vrstama saučesništva.

I Rimski statut u čl. 7. st. 2. a) daje objašnjenje šta predstavlja napad usmjeren protiv civilnoga stanovništva: „ponašanje koje uključuje višestruko činjenje radnji navedenih u st. 1. protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, na temelju ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se takav napad počini.“⁸² U Elementima zločina ICC, u smislu politike za počinjenje napada, navodi se „da se traži da država ili organizacija aktivno promovira ili ohrabruje takav napad protiv civilnoga stanovništva.“⁸³ W. A. Schabas razumije da politika države ili organizacije u pogledu napada može biti implementirana, izuzetno, i namjernim propuštanjem djelovanja, koji ima za cilj ohrabrivanje takvoga napada.⁸⁴

Sljedstveno prednjem izvodi se važan zaključak koji se sam po sebi nameće po navođenju na odnosnu odredbu Rimskoga statuta. Naime, u ovome je Statutu, kao mnogostranome međunarodnome ugovoru, prihvaćeno pravno shvatanje pojma sistematičnoga napada protiv civilnoga stanovništva koje su davali, u svojim odlukama, dva *ad hoc* međunarodna krivična tribunala za bivšu Jugoslaviju, odnosno Ruandu.⁸⁵ Ovakva karakteristika ili značenje sistematskoga napada, da se izravno vezuje za politiku države ili organizacije predstavlja uvelike korak naprijed u percipiranju i razvoju zločina protiv čovječnosti kao protupravnoga djela.

U pogledu sastavnih elemenata napada, odnosno njegovih karakteristika, kakav on zapravo mora biti da bi dosegnuo težinu zločina protiv čovječnosti, Pretresno vijeće ICTR u predmetu *Akayesu* naznačuje da se ne mora uopće raditi o oružanome napadu te da on *per se* može biti nenasilnički u svojoj naravi pod uvjetom da je takav napad „orkestriran u velikim razmjerima ili na sistematičan način.“⁸⁶ Istinitosti ove tvrdnje pridonosi činjenica da se danas, kao što je navedeno, zločini protiv čovječnosti vrše i u doba mira. Također, u prilog ovome ide i odredba čl. 1. Međunarodne konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida od 30. novembra 1973. koja naznačuje da je apartheid zločin protiv čovječnosti.⁸⁷ Sistematski progon jedne rasne grupe od strane druge u Južnoafričkoj republici izvan oružanoga sukoba bio je

---

⁸² Petrović B.; Bisić M.; Perić V., *op. cit.* u bilj. 21, str. 462.

⁸³ Schabas W. A., *op. cit.* u bilj. 34, str. 252.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Usp. Sadat L. N., *op. cit.* u bilj. 4, str. 355-368.

⁸⁶ ICTR, *Tužitelj v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-T, Pretresno vijeće, Presuda, 2. septembar 1998, par. 581.

⁸⁷ Također, v. J. Dugard, *Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid*, United Nations, 2008., str. 1. (https://web.archive.org/web/20130821221045/untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/cspca/cspca_e.pdf) (prist. 16. juli 2014); Konvencija je zasnovana na ideji da *apartheid* treba smatrati krivičnim djelom i po općem međunarodnom pravu. U Preambuli Konvencije se ukazuje da je Generalna skupština UN u više svojih rezolucija osudila politiku i praksu *apartheida* kao zločin protiv čovječnosti kao i da je Vijeće sigurnosti „naglasio“ da *apartheid* ozbiljno ugrožava i narušava „međunarodni mir i sigurnost, čime je, istovremeno, ukazano i na bliskost između ovog međunarodnog krivičnog djela sa zločinima protiv mira i sigurnosti.“ (Peleš A., *Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida*, Godišnjak pravnog fakulteta u Sarajevu, sv. 22, 1974., str. 253-264, prenjeto u: Lopičić Đ. N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 5, str. 388).

raison d'etre inkorporiranja apartheida u Rimski statut kao radnju izvršenja zločina protiv čovječnosti.⁸⁸ Čl. 7. st. 2. h) tako predviđa da:

„zločin apartheida znači nehumane radnje značaja sličnog onima navedenim u st. 1, počinjene u kontekstu institucionaliziranog režima sistematskoga potlačivanja i dominacije jedne rasne grupe nad bilo kojom drugom rasnom grupom ili grupama, počinjene s namjerom održavanja takvog režima.“

Prema ovoj definiciji uzima se da institucionalizirani režim obično predstavlja ili se uglavnom shvata kao državni organizirani politički režim. No, i pored ostvarivanja kauzalne veze između apartheida i države, nikada nije došlo do osnivanja međunarodnoga krivičnoga tribunala za Južnoafričku Republiku, koji bi sudio pojedincima.

3.1.1. Zahtjev za postojanje politike države ili organizacije u pogledu napada

Teoretičar „D. Robinson identificirao je četiri teorije koje su povezane sa zahtjevom postojanja politike države ili organizacije, koji služi kao ključna komponenta ICC definicije zločina protiv čovječnosti.“⁸⁹ Tvrdi se, a u smislu organizacijskoga aspekta ovoga zločina, da u odsustvu politike države, mora postojati organizacija, ali samo ona koja slični državi (eng. *State-like*) i koja posjeduje neku vrstu politike.⁹⁰ Postoji čak i šira sugestija da ovi zločini, a u vezi s pitanjem ko ih može počinuti, trebaju obuhvatiti bilo koji entitet koji ima sposobnost da izvrši zločine protiv čovječnosti.⁹¹ Međutim, ukoliko bi se bazirali isključivo na traženje postojanja politike države ili organizacije, u tom bi slučaju neke uobičajene vrste suvremenoga nasilja koji čine nedržavni subjekti (eng. *non-state actors*) bili naprosto isključeni, jer bi takvi subjekti pali na testu kojemu bi bio cilj dokazati postojanje politike države ili organizacije u pogledu činjenja zločina protiv čovječnosti, što bi za svoju posljedicu imalo umanjenje vjerovatnosti nastanka odgovornosti za počinitelje kao i vrlo vjerovatno odsustvo uspostave pravednoga i održivoga mira u postkonfliktnim društvima.⁹²

Pisac C. C. Jalloh istražuje porijeklo elementa politike države ili organizacije na Međunarodnome vojnome tribunalu u Nirnbergu i dolazi do zaključka da se prema shvatanju ovoga Tribunala radilo o uskoj koncepciji zločina protiv čovječnosti, dok, s druge strane, tvrdi da zaključak ICTY⁹³ u smislu da nikakav plan ili politika nisu potrebni u cilju dokazivanja odgovornosti pojedinca za zločine protiv čovječnosti

---

⁸⁸ Čl. 7. st. 1. j) Rimskoga statuta.

⁸⁹ Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 384; Usp. Robinson D., *Defining “Crimes Against Humanity” at the Rome Conference*, *American Journal of International Law*, sv. 93, br. 1, 1999., str. 43-57; Robinson D., *Crimes against Humanity: A Better Policy on ‘Policy’*, prenjeto u: Stahn C. (ur.), *The Law and Practice of the International Criminal Court*, Oxford University Press, Oxford, 2015., str. 705-731.

⁹⁰ Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 384.

⁹¹ *Ibid.*, str. 384-385.

⁹² *Ibid.*, str. 390.

⁹³ ICTY, *Tužitelj v. Dragoljub Kunarac et al.*, IT-96-23 & IT-96-23/1-A, Žalbeno vijeće, Presuda, 12. juni 2002, par. 98.

ima vrlo nesiguran status u međunarodnome običajnome pravu.⁹⁴ Potonja tvrdnja bi se jedino mogla isključiti u odnosu na predmet *Tadić*, u kojemu je Pretresno vijeće konstatalo da međunarodno običajno pravo odista donosi zahtjev da zločini protiv čovječnosti budu počinjeni shodno politici, ali da ta politika ne mora dolaziti od države.⁹⁵ S druge strane, suci ICTY su u predmetu *Dragoljub Kunarac et al.* zaključili da postojanje plana ili politike može predstavljati evidentno relevantan zaključak u vezi s izvršenjem zločina protiv čovječnosti, no, na koncu, zaključili su da to ne može predstavljati nužan pravni sastojak ovoga zločina.⁹⁶ Žalbeno vijeće je tako ustvrdilo da, iako je priznalo da postoji stanovita rasprava u jurisprudenciji Tribunala u vezi ovoga pitanja, ništa u Statutu ICTY niti u međunarodnome običajnome pravu ne sugerira da se ima dokazati postojanje plana ili politike za svrhe dokazivanja zločina protiv čovječnosti.⁹⁷ Ovo znači da je ICTY⁹⁸ u potpunosti ignorirao autoritete koji su imali drukčije postavke, poput Rimskoga statuta⁹⁹, koji je u ovome dijelu približniji gledištima država i vjerovatno reflektira međunarodno običajno pravo.¹⁰⁰ Ovaj Tribunal je izrazio i svojevrstu nesigurnost glede uloge koju bi element politike trebalo da ima kada je Pretresno vijeće u predmetu *Zoran Kupreškić et al.* ustvrdilo da čak i kada bi zločini protiv čovječnosti nužno implicirali postojanje politike, vjerovatno bi taj element predstavljao ponajprije koristan prag koji bi se trebao razmotriti negoli što bi predstavljao zahtjev za zločine protiv čovječnosti.¹⁰¹ Pretresno vijeće u predmetu *Kordić-Čerkez* je bilo određena da se ne traži da zločini protiv čovječnosti budu počinjeni shodno eksplicitnoj politici, ali da je postojanje politike važan indikativni čimbenik u ocjeni jesu li ovi zločini uopće počinjeni.¹⁰² Navedeni pravni rezon u predmetnoj materiji usvojen je i repliciran i na sestrinskome ICTR¹⁰³, čiji Statut, kao i Statut ICTY, ne sadrži izričito referiranje u odnosu na zahtjev plana ili politike u vezi sa zločinima protiv čovječnosti.¹⁰⁴ Nadasve, dok je jurisprudencija ICTY i ICTR postepeno odbacivala i konačno napustila zahtjev ili potrebu postojanja elementa plana ili politike države ili organizacije u odnosu na zločine protiv čovječnosti, i u tom procesu utjecala na pravac nacionalnih sudova u ovome dijelu, C. C. Jalloh drži za očiglednim da su se odluke oba tribunala bazirale na pravno tankim, nejakim, odnosno u najmanju

---

⁹⁴ Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 391.

⁹⁵ ICTY, *Tužitelj v. Duško Tadić*, IT-94-1-T, Pretresno vijeće, Presuda, 7. maj 1997, par. 653.

⁹⁶ ICTY, *Tužitelj v. Dragoljub Kunarac et al.*, IT-96-23 & IT-96-23/1-A, Žalbeno vijeće, Presuda, 12. juni 2002, par. 98.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ V. i: ICTY, *Tužitelj v. Milan Martić*, IT-95-11-T, Pretresno vijeće, Presuda, 12. juni 2007, par. 43.

⁹⁹ Iako se mora ustvrditi da ovaj međunarodni ugovor ne sadrži tačna značenja i objašnjenja što se podrazumijeva pod izrazima: organizacija, politika države, politika organizacije.

¹⁰⁰ Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 398.

¹⁰¹ ICTY, *Tužitelj v. Kupreškić*, IT-95-16-T, Pretresno vijeće, Presuda, 14. januar 2000, par. 552.

¹⁰² ICTY, *Tužitelj v. Dario Kordić i Mario Čerkez*, IT-95-14/2-T, Pretresno vijeće, Presuda, 26. februar 2001, par. 181–82.

¹⁰³ Naprimjer, v. ICTR, *The Prosecutor v. Laurent Semanza*, ICTR-97-20-A, Žalbeno vijeće, Presuda, 20. maj 2005, par. 269.

¹⁰⁴ Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 401.

ruku, pravno upitnim utemeljenjima.¹⁰⁵ ILC je 2017. u priloženom obrazloženju za svoju odluku da se napad protiv civila, u kontekstu zločinâ protiv čovječnosti, uvijek vezuje za određenu politiku, a ne da ga se koncipira samostalnim fenomenom, kritizirala način na koji je ICTY podcjenjivao ovisnost ovih zločina o datoj politici – osim jedinim prvobitnim izuzetkom predmeta *Tadić* – time što je ista ovisnost bila razmatrana isključivo radi dokazivanja prisustva sistematičnosti.¹⁰⁶ Y. Gottlieb navodi predmet *Jokić*, odnosno napad na Dubrovnik, i to u kontekstu uništenja kulturnoga naslijeđa, kao značajan primjer u problematiziranju državne odgovornosti za zločine protiv čovječnosti – ovakva mana, koja slijedi nedostatkom univerzalne konvencije o zločinima protiv čovječnosti, također vodi do toga da se međudržavni sporovi ne mogu riješiti pred Međunarodnim sudom u Den Haagu, kao što su, s druge strane, predmeti u vezi sa zločinom genocida, kako je to, naprimjer, uradila Ukrajina 26. februara 2022., jednostranim obraćanjem Sudu u sporu protiv Ruske Federacije,¹⁰⁷ a na temelju čl. IX. Konvencije o genocidu.

U odluci o odobrenju otvaranja istrage glede situacije u Keniji¹⁰⁸ te u narednim odlukama kojim su izdati nalozi za dovođenje W. Ruto, F. Muthaura i četverice drugih Kenijaca¹⁰⁹, Pretpresesno vijeće ICC je našlo da ima nadležnost nad nasiljem koje je počinjeno nakon objave osporavanih rezultata predsjedničkih izbora iz 2007, a na temelju zaključka da su zločini počinjeni shodno politici organizacije.¹¹⁰ U skladu s većinskim tumačenjem, politika države ili organizacije koja je zahtijevana temeljem čl. 7(2)(a) Rimskoga statuta može biti implementirana od svake organizacije koja je sposobna počinuti široki ili sistematski napad protiv civilnoga stanovništva.¹¹¹

Na tragu učenja M. C. Bassiounija¹¹² je stajalište da se zahtjev politike organizacije odnosi isključivo na organe države, poput policije, oružanih snaga, obavještajnih službi ili neke druge slične organizacijske jedinice. Prema ovome gledištu, čl. 7(2)(a) Rimskoga statuta se ne proširuje na druge organizacije, kao što su čisti nedržavni

---

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 402.

¹⁰⁶ International Law Commission, *Report of the International Law Commission: sixty-ninth session*, United Nations General Assembly, str. 37-38.

¹⁰⁷ Gottlieb Y., *op. cit.* u bilj. 56, str. 300-301; Omerović E., *Ruska Federacija v. Ukrajina: međunarodnopravna analiza*, <https://www.krug99.ba/ruska-federacija-v-ukrajina-medjunarodnopravna-analiza> (prist. 5. mart 2022).

¹⁰⁸ ICC, *Situation in the Republic of Kenya*, ICC-01/09, Pre-Trial Chamber, Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an Investigation into the Situation in the Republic of Kenya, 31. mart 2010.

¹⁰⁹ ICC, *Situation in the Republic of Kenya, The Prosecutor v. William Samoei Ruto, Henry Kiprono Kosgey and Joshua Arap Sang*, ICC-01/09-01/11, Pre-Trial Chamber, Decision on the Prosecutor's Application for Summons to Appear for William Samoei Ruto, Henry Kiprono Kosgey and Joshua Arap Sang, 8. mart 2011.

¹¹⁰ U ovome smislu, šire u: Sadat L. N., *op. cit.* u bilj. 4, str. 368-374.

¹¹¹ Tako, ICC, *Ruto Decision*, ICC-01/09-01/11, par. 20 (implicirajući da ukoliko se dogodi sistematski napad, upravo ta činjenica bi trebala biti dokaz postojanja politike države ili organizacije); Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 409-410.

¹¹² Bassiouni M. C. (ur.), *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden i Boston, 1999., str. 24.

entiteti.¹¹³ Međutim, prema praksi ICC, kontekstualni element predmetne odredbe u pogledu značenja zahtjeva politike države ili organizacije:

„[...] omogućava da napad, čak i onaj ukoliko je počinjen na velikome geografskome području ili je upravljen protiv velikoga broja žrtava, mora biti precizno organiziran i slijediti odgovarajući obrazac. Također, napad mora biti rukovođen u cilju [implementiranja] zajedničke politike koja uključuje javne ili privatne izvore. Takva politika može biti stvorena bilo od grupa osoba koje upravljaju određenom teritorijom, bilo od bilo koje organizacije koja ima kapacitet da izvrši rasprostranjeni i sistematski napad protiv civilnoga stanovništva. Politika ne mora biti izričito definirana od strane organizacijske skupine. Stoga će napad, koji je isplaniran, kojim se rukovodi i koji je organiziran – što je suprotno spontanim ili izoliranim aktima nasilja – zadovoljiti ovaj kriterij.“¹¹⁴

Koncept organizacije ili politike organizacije je mnogo širi nego pojam države ili politika države. U predmetu *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, ICC je ponovno našao da politika organizacije može biti provedena od strane bilo kojih grupa „koje upravljaju određenom teritorijom ili od bilo koje organizacije koja ima kapacitet da izvrši rasprostranjeni i sistematski napad protiv civilnoga stanovništva“¹¹⁵ Valjalo bi istaknuti da se ovakva rasuđivanja oslanjaju na tri općeprihvaćena kvaliteta neke organizacije: 1) uvijek se radi o grupi ili skupini osoba; 2) grupa mora imati definiranu strukturu; i 3) grupa posjeduje dijeljenu svrhu [zajednički cilj].¹¹⁶

Iako se prema M. C. Bassiouniju i C. C. Jallohu organizacija treba staviti u okvire organa države ili državi sličnih entiteta, na temelju predočene prakse ICC¹¹⁷ valjalo bi zaključiti da se pod organizacijom mogu smatrati čak i one grupe osoba izvan države i državi sličnih entiteta, dakle *non-state actors*¹¹⁸, poput terorističkih organizacija, paramilitarnih grupa ili, pak, plemena¹¹⁹ (poglavito u Africi), koja itekako posjeduju elemente organiziranosti i strukture u kontekstu tumačenja

---

¹¹³ Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 413-414.

¹¹⁴ ICC, *The Prosecutor v. Germain Katanga*, ICC-01/04-01/07, Trial Chamber, Judgment, 7. mart 2014., par. 396. Čini se da ovo pravno rasuđivanje, tumačenje i razumijevanje kontekstualnoga elementa napada u smislu plana ili politike korespondira njegovome tumačenju u predmetu *Tadić*.

¹¹⁵ ICC, *Situation in the Central African Republic, The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, ICC-01/05-01/08, Pre-Trial Chamber, Decision Pursuant to Article 61 (7) (a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Jean-Pierre Bemba Gombo, 15. juni 2009, par. 81.

¹¹⁶ Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 429.

¹¹⁷ Također v. Holvoet M., *The State or Organisational Policy Requirement within the Definition of Crimes against Humanity in the Rome Statute: An Appraisal of the Emerging Jurisprudence and the Implementation Practice by ICC States Parties*, ICD Brief, sv. 2, 2013., str. 1-15.

¹¹⁸ Rodenhäuser T., *Beyond State Crimes: Non-State Entities and Crimes against Humanity*, Leiden Journal of International Law, sv. 27, br. 4, 2014., str. 913-928.

¹¹⁹ V. u ovome smislu: ICC, *Situation in the Republic of Kenya, The Prosecutor v. Francis Kirimi Muthaura et al.*, ICC-01/09-02/11, Pre-Trial Chamber, Decision on the Prosecutor's Application for Summonses to Appear for Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta and Mohammed Hussein Ali, 8. mart 2011, par. 22.

kontekstualnoga elementa napada od ICC.¹²⁰ Međutim, kako tvrdi C. C. Jalloh, potonje tumačenje se može okarakterizirati vrlo ekstenzivnim, koje ne vodi boljem razumijevanju ovoga elementa, te je otuda vrlo kontroverzno. Predlaže stoga dopunu Rimskoga statuta u ovome dijelu, kao najučinkovitijim načinom reformulacije ovoga koncepta, kako bi ugovorom bilo jasno određeno što se ima podrazumijevati pod organizacijom i njezinom politikom.¹²¹ S druge strane, a na temelju iznijetoga, valjalo bi postaviti pitanje da li se *non-state actors* sve više javljaju kao počinitelji međunarodnih zločina, pa otuda i zločina protiv čovječnosti, i da li bi, imajući tu činjenicu u razmatranju, trebalo redefinirati, odnosno reformulirati predmetne zločine, u smislu da se pod *organizacijom* imaju podrazumijevati i *non-state actors* u svome punome opsegu?¹²² ILC je – upravo krenuvši od iskustva ICC-a u Keniji, i od već navedenoga zaključka da zločini protiv čovječnosti ne moraju obavezno biti djelo službenih državnih institucija, već da, kako viđeno i u predmetima *Ntaganda*, *Mbarushimana* i *Kony*, isti zločini mogu biti vezani i za paravojne formacije – usvojila definiciju koja uključuje mogućnost, shvaćenu u širem smislu, jedne nedržavne organizacije da počini zločine protiv čovječnosti.¹²³ Iako u praksi ostaje češća direktna odgovornost države naspram manje prisutnih nedržavnih aktera u činjenju ovih zločina, ipak je potrebno ostaviti prostora za ovakve izuzetke.¹²⁴

Sljedstveno svemu navedenome – kako je ovdje također u potpunosti isključena mogućnost, koju Rosenstock navodi u analizi državne odgovornosti, da regularni državni čini podrazumijevaju moguće nenamjerne ishode u pogledu zločinâ protiv čovječnosti, umjesto da su takvi zločini direktan umišljaj državâ – držimo da je najispravnije zaključiti da napad za svrhe zločina protiv čovječnosti ima uvijek i isključivo biti produkt plana ili politike *države* ili *skupine državâ* te da napad kao takav, u ovome smislu, *ne bi mogao* proizići iz politike *međunarodne međuvladine organizacije*.¹²⁵ Ovo je, i pored svega, nadalasve vrlo značajan moment u smislu da je u jednome međunarodnome dokumentu, kakav je Rimski statut, 1998. došlo do priznanja da iza zločina protiv čovječnosti stoji, između ostaloga, politika države i da je, s obzirom na to, više no legitimno postaviti pitanje koncepta odgovornosti država za zločin genocida i zločine protiv čovječnosti. S ovim u vezi je vrlo

---

¹²⁰ Valjalo bi istaknuti da i *non-state actors* posjeduju međunarodnopravnu osobnost kao subjekti međunarodnoga prava (nav. prema: Kelly M. J., *Prosecuting Corporations for Genocide Under International Law*, Harvard Law & Policy Review, sv. 6, br. 2, 2012., str. 344).

¹²¹ Jalloh C. C., *op. cit.* u bilj. 31, str. 435-441.

¹²² Nedavni predmeti pred ICC dovode do pitanja u ime kojih se to entiteta zločini protiv čovječnosti mogu počinuti. Tumačeći zahtjev 'politike organizacije' u tom kontekstu, T. Rodenhäuser raspravlja da u načelu zločini protiv čovječnosti mogu biti počinjeni shodno ili u cilju politike bilo koje organizacije koja ima kapacitet da orkestrira široki ili sistematski napad protiv civilnoga stanovništva. Ovaj pisac pokazuje da ovo ne znači širenje opsega ovoga zločina u nedogled, ali da se konkretni zahtjevi koji određuju takve entitete imaju naći u kontekstualnim obilježjima zločina protiv čovječnosti (tako, Rodenhäuser T., *op. cit.* u bilj. 118, str. 913-928).

¹²³ UNGA, International Law Commission, *Report of the International Law Commission: sixty-ninth session (1 May-2 June and 3 July-4 August 2017)*, Dodatak br. 10 (A/72/10), str. 40-42.

¹²⁴ *Ibid.*, str. 41.

¹²⁵ Rosenstock R., *The ILC and State Responsibility*, The American Journal of International Law, sv. 96, br. 4, 2002., str. 795.

znakovita i zanimljiva teza, kao što smo prethodno u radu temeljitije opisali, koju razvija W. A. Schabas, a koja se očituje u učenju da su zločini protiv čovječnosti, kao i zločin genocida, zapravo zločini države [i međunarodne organizacije], dok pojedinci, po načelu individualne krivične odgovornosti, mogu biti krivi jedino kao saučesnici (saučinitelji, podstrekači i pomagači) u vršenju odnosnih međunarodnih zločina.¹²⁶ Kako smo i prije u radu istaknuli, na 69. zasjedanju ILC-a o sprječavanju i kažnjavanju zločina protiv čovječnosti pitanje imuniteta pojedinaca trebalo je biti odgođeno do druge polovine zasjedanja zbog konfliktnih perspektiva država o tome bi li se to pitanje uopće trebalo navoditi, i u tom slučaju na koji način.¹²⁷ Postojanje odgovornosti države, ili eventualno odgovornosti nedržavne organizacije, ipak nije validna osnova za apstrahiranje uloge pojedinca do mjere da se isti može osloboditi svake odgovornosti zbog svog službenog položaja. Dok je zajedničko i Rimskom statutu i navedenom Nacrtu ILC-a da se imunitet na osnovi službenog položaja počinitelja isključuje – kako je u Nacrtu ILC-a određeno u *Addendumu I* sa 69. zasjedanja nacrtom st. 4 *bis*, odnosno novim st. 5. čl. 6. – Nacrt ILC-a ne uključuje sadržaj st. 2. čl. 27. Rimskog statuta, koji ovakav imunitet zabranjuje bilo na osnovi nacionalnog bilo na osnovi međunarodnog prava; ovaj izostanak Nacrta je namjieran, kako je potvrđeno u priloženim komentarima ovoga dokumenta.¹²⁸

3.2. *Actus reus i mens rea*

Actus reus ili radnje izvršenja zločina protiv čovječnosti jesu, kako smo vidjeli, autonomna i samopostojeća krivična djela, koja kao takva mogu pravno i manifestacijski sama egzistirati. Nazivaju se „djela u osnovi zločina“, „osnovna djela“, „oblici djela“ i sl. (eng. *base crimes*) i predstavljaju ona krivična djela (npr. ubistvo, silovanje, progoni) koja, kada su izvršena u vrijeme širokog i sistematskoga napada na civilno stanovništvo, tvore zločine protiv čovječnosti.¹²⁹

Razni su pravni pisci ponudili i komentirali prijedloge o mogućim dopunama u pogledu *actus reus*, čime bi se i drugi oblici zločina – odnosno oni koji su ili bili uvršteni s drugim zločinima ili nisu uopće bili priznati u međunarodnom pravu – mogli uvrstiti u zločine protiv čovječnosti. Tumačenje prvog, odnosno zločina terorizma, imalo je posebnu ulogu u procesu pregovora delegacija u Rimu 1998., s time što je Indija zastupala njegovo uvođenje kao zločina protiv čovječnosti, te ne samo što nije potpisala Rimski statut, već se i dalje skeptično čas suzdržava od podržavanja nacrtu nove konvencije – i to upravo zbog odbijanja njenoga staroga prijedloga na Rimskoj konferenciji – čas izravno protivu njegovom eventualnom

---

¹²⁶ Schabas W. A., *State Policy as an Element of International Crimes*, Journal of Criminal Law and Criminology, sv. 98, br. 3, 2008., str. 953-982.

¹²⁷ International Law Commission, sixty-ninth session, Crimes against humanity: Statement of the Chairman of the Drafting Committee, Mr. Aniruddha Rajput, 1. juni 2017, str. 18.

¹²⁸ Jalloh C. C., *The International Law Commission's First Draft Convention on Crimes Against Humanity: Codification, Progressive Development, or Both?* Case Western Reserve Journal of International Law, sv. 52, 2020., str. 393-394.

¹²⁹ Seizović Z., *op. cit.* u bilj. 1, str. 163.

usvajanju.¹³⁰ Česti kontraargument je bio što ne postoji općeprihvaćena definicija terorizma, no V. Sharma to smatra nekvalitetnim opravdanjem, time što bi se isto moglo reći i za zločine poput ubistva, te predlaže da se terorizam također uvrsti u zločine protiv čovječnosti.¹³¹ Drugi zanimljivi prijedlog koji bi se mogao navesti je onaj – ranije već ukratko naveden – koji nudi Y. Gottlieb o koncipiranju zločina uništenja kulturnog nasljeđa: u dosadašnjoj se praksi ovaj zločin uvijek morao prosto sumirati drugim zločinima da bi se uračunao zločinom protiv čovječnosti, dok autor smatra da bi samo uništenje kulturnog nasljeđa – čak i u nepristustvu drugih zločina – već trebalo biti dovoljan uvjet za ovakvu kategorizaciju.¹³² Iako je činjenica da se ovakav zločin teško može vršiti nezavisno od drugih, ipak to nije kvalitetan razlog da se isključe pojedini izuzeci.¹³³ Također, pojavljuju se dodatna tumačenja koja odstupaju od prethodnih razumijevanja zločina protiv čovječnosti: riječ je, naprimjer, o odluci Specijalnog suda za Sierra Leone da se prisilni brakovi također smatraju kao zaseban zločin, i to time što iako se često vezuju za seksualno nasilje, takva poveznica nije u praksi obavezna, niti je društvena stigmatizacija koja slijedi jednaka za seksualno nasilje i za prisilni brak.¹³⁴ Pretpretresno vijeće Suda je, povodom predmeta *Tužitelj v. Brima, Kamara i Kanu*, prvobitno odbilo ovakav stav, no Žalbeno je vijeće naknadno prihvatilo gledište Tužitelja.¹³⁵ Međutim, i nakon ove konačne odluke, postoje i praktični kontraargumenti – Europski sud za ljudska prava je, naprimjer, utvrdio da pojedini sudovi ne bi smjeli samostalno uvoditi nove *actus reus* elemente, već ih se može samo proširiti po značenju, kako je to urađeno za pojam silovanja, naročito radi očuvanja principa ne-retroaktivnosti i *nullum crimen sine lege*.¹³⁶ Pored do sada navedenih, posljednji primjer na koji ćemo se ovdje osvrnuti je onaj koji se veže za koncipiranje – ili odnosno ponovno koncipiranje – onog tumačenja koji je u Rimskom statutu, u okvirima prisilne trudnoće kao zločina protiv čovječnosti, ograničen na trostruko uvjetovanu pozadinu elemenata.¹³⁷ Moguća perspektiva da bi prisilna trudnoća mogla, ili bi trebala, implicirati situacije odbijanja pružanja uvjeta za uspješno vršenje pobačaja – čak i bez početnoga konteksta prisilnoga oplođenja – je upravo jedan od glavnih razloga ciničnosti Svete stolice i Sjedinjenih Američkih Država na Rimskoj konferenciji

---

¹³⁰ Sharma V., *Critical Analysis of International Law Commission's Draft: Articles on Crimes Against Humanity*, ILI Law Review, sv. 4, br. 2, 2019., str. 265.

¹³¹ *Ibid.*, str. 259.

¹³² Gottlieb Y., *op. cit.* u bilj. 56, str. 289-290.

¹³³ *Ibid.*, str. 296.

¹³⁴ Nguyen F., *Untangling Sex, Marriage, and Other Criminalities in Forced Marriage*, Goettingen Journal of International Law, sv. 6, br. 1, 2014., str. 27-30.

¹³⁵ Azadi Goodfellow N., *The Miscategorization of 'Forced Marriage' as a Crime against Humanity by the Special Court for Sierra Leone*, International Criminal Law Review, sv. 11, 2011., str. 833-837.

¹³⁶ *Ibid.*, str. 843-846; Kerr V. M., *Should Forced Marriages Be Categorized as 'Sexual Slavery' or 'Other Inhumane Acts' in International Criminal Law?* Utrecht Journal of International and European Law, sv. 35, br. 1, 2020., str. 7-14.

¹³⁷ Amnesty International, *Forced Pregnancy: A Commentary on the Crime in International Criminal Law*, Amnesty International, London, 2020., str. 8-9.

1998. u vezi općenitijih definicija.¹³⁸ Ovo pitanje ne otvara samo zasebne sumnje o samom navedenom pojmu, već predstavlja i spor jedne eventualno šire debate: kada bi se odbijanje pružanja medicinske podrške također smatralo zločinom protiv čovječnosti, koje bi se to usluge smatrale osnovnim, a koje ne?¹³⁹ Potonje je usporedivo i s pitanjem koji je to opseg, odnosno koje se sve radnje mogu podvesti pod druge nehumane čine (eng. *other inhumane acts*) koji pripadaju zločinima protiv čovječnosti.¹⁴⁰ Čini se da je određenje ovoga oblika ipak preširoko postavljeno u Rimskome statutu.¹⁴¹

Mens rea zločina protiv čovječnosti sadržana je u direktnome umišljaju za počinjenje radnji izvršenja zločina protiv čovječnosti i u znanju ili svjesnosti širega konteksta u koji ulazi njegovo krivično djelo. Zahtijevanje znanja ili svjesnosti o ukupnome širokome ili sistematičnome napadu nekada može prouzročiti teškoće koje se odnose na dokazivanje ovoga zločina, slična ili istovjetna poteškoća koja je prisutna kod dokazivanja genocidne namjere učinitelja. Izvršitelj zločina protiv čovječnosti, bilo da se direktni učinitelj formira u državi (ili možda u međunarodnoj organizaciji – što je, primjetili smo, malo vjerovatno ili je, pak, na granici mogućega), ili u fizičkoj osobi, mora znati da je njegova radnja izvršenja ili njegov akt ili čin dio sistematskoga ili sveobuhvatnoga napada na tačno određeno civilno stanovništvo na tačno određenome području. Na ovaj način, kako smo vidjeli na temelju prednjega, radnja počinitelja mora biti „kontekstualizirana“¹⁴², odnosno predstavljati znanje o „sveukupnome kontekstu“ koji sačinjavaju elementi rasprostranjenosti napada i *politički elementi*.¹⁴³ Tako, „između [radnje počinjenja] i širokoga ili sistematskoga napada usmjerenoga protiv civilnoga stanovništva mora postojati veza.“¹⁴⁴ Shvatamo da je radnja ovog međunarodnoga zločina dio sveukupnoga napada, čime su *a priori* isključeni izolirani, samostalni, sporadični i neorganizirani napadi na civilno stanovništvo od strane fizičke osobe/osoba.

Kod zločina progona, a u pogledu subjektivnoga elementa, zahtijeva se specifična *mens rea* u odnosu na ostale radnje izvršenja zločina protiv čovječnosti. „Radi se, naime, o diskriminatornoj namjeri koja se sastoji u tome da se jedna grupa ljudi izloži diskriminaciji, lošem tretmanu ili uznemiravanju, što dovodi do velike patnje ili povrede pojedinca ili grupe na vjerskim, političkim ili nekim drugim osnovama.“¹⁴⁵ Tako je *mens rea* za radnju progona viša nego što je za ostale radnje izvršenja

---

¹³⁸ *Ibid.*, str. 8; Garrett S. A., *Flight from Responsibility: America Opts Out at Rome*, International Journal on World Peace, sv. 16, br. 1, 1999., str. 26-27.

¹³⁹ Za širu perspektivu o cjelokupnoj pozadini odbijanja pružanja medicinskih usluga kao mogućih zločin protiv čovječnosti: Vidlička S. R., *Filling the Void: The Case for International Economic Criminal Law*, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, sv. 129, br. 3, 2017.

¹⁴⁰ Schabas W. A., *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*, Oxford University Press, Oxford, 2016, str. 206-211.

¹⁴¹ *Ibid.*, str. 207.

¹⁴² Degan V. Đ.; Pavišić B., *op. cit.* u bilj. 64, str. 235.

¹⁴³ Bantekas I.; Nash S., *op. cit.* u bilj. 12, str. 357. Kurziv autorâ.

¹⁴⁴ Degan V. Đ.; Pavišić B., *op. cit.* u bilj. 64, str. 235.

¹⁴⁵ Cassese A., *op. cit.* u bilj. 72, str. 442.

zločina protiv čovječnosti, no niža nego kod genocida.¹⁴⁶ „Tu se neka osoba lišava svojih osnovnih prava samo zbog toga što pripada određenoj grupi, ali bez namjere da se ta grupa u potpunosti ili djelimično uništi.“¹⁴⁷ No, po poretku stvari, dužni smo navesti i promišljanje ICTY s ovim u vezi. Naime, u predmetu *Tužitelj v. Zoran Kupreškić et al.*, Pretresno vijeće je raspravljalo o značenju i opsegu termina *namjere progona*, u kojoj Presudi doslovno stoji:

„Progon je samo jedan korak udaljen od genocida – najodvratniji zločin protiv čovječnosti – gdje je namjera za progon gurnuta do svojih krajnjih granica kroz ostvarenje fizičke anihilacije grupe ili pripadnika grupe. U zločinu genocida krivična namjera je uništiti grupu ili njezine pripadnike; kod zločina progona, krivična namjera je predstavljena u prisilnoj diskriminaciji grupe ili njezinih pripadnika kroz veliko i sistematično kršenje njihovih fundamentalnih ljudskih prava. U ovome predmetu, prema Tužiteljstvu – i ovo je tačka s čime se Pretresno vijeće slaže – ubijanje muslimanskih civila je primarno bilo usmjereno na protjerivanje grupe iz sela, a ne u uništavanju muslimanske grupe kao takve. Ovo je, dakle, slučaj progona a ne genocida.“¹⁴⁸

Priznajemo da su ovo rijetki trenuci kada je ICTY, takoreći, raspravljao o razlici između zločina protiv čovječnosti (progon) i genocida kroz pitanje namjere.

Žalbeno vijeće ICTY je u svojoj osuđujućoj presudi u predmetu *Duško Tadić inter alia* jasno iznijelo:

„Pretresno vijeće je ispravno prepoznalo da zločini koji nisu povezani sa širokim i sveobuhvatnim napadima na civilno stanovništvo ne bi trebali biti procesuirani kao zločini protiv čovječnosti. Zločini protiv čovječnosti su zločini specijalne prirode koji u znatno većoj mjeri predstavljaju atak na moralno pravo nego obični zločini. Dakle, da bi se optuženi osudio za zločin protiv čovječnosti, mora biti dokazano da su zločini bili povezani s napadom na civilno stanovništvo (što se dešava tokom oružanoga sukoba) i da optuženi zna da su njegovi zločini povezani.“¹⁴⁹

O nužnosti postojanja politike u odnosu na zločine protiv čovječnosti pišu i I. Bantekas i S. Nash. Tako, sveukupni napad protiv određenoga civilnoga stanovništva može biti utemeljen na politici protiv tog civilnog stanovništva.¹⁵⁰ Iz ove tvrdnje vidimo da je pravnu odgovornost države (djelo činjenja) pa i međunarodne

---

¹⁴⁶ Bantekas I.; Nash S., *op. cit.* u bilj. 12, str. 358.

¹⁴⁷ Stojanović Z., *op. cit.* u bilj. 81, str. 153. S posebnim naglaskom na definiciju progona pomoću pojma ciljane grupe, bitan faktor u razvoju ove definicije jeste sama osnova prema kojoj se cilja određena grupa – kada se trebao sastaviti Statut Tribunala Crvenih Kmera (tj. Posebna vijeća u sudovima Kambodže (ECCC), poznat i kao Tribunal za Kambodžu) jedan važan nedostatak Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida je bio taj što je preusko definirao moguće povode uništenja grupa, ne uključujući, naprimjer, ekonomske i političke osnove (grupe) u definiciju zločina genocida, što bi formalno isključilo mnoga dešavanja u Kambodži, koja su upravo imala za metu određene ekonomske klase i političke disidente (Stanton G. H., *op. cit.* u bilj. 59, str. 353).

¹⁴⁸ ICTY, *Tužitelj v. Zoran Kupreškić et al.*, IT-95-16-T, Pretresno vijeće, Presuda, 14. januar 2000, par. 751.

¹⁴⁹ ICTY, *Tužitelj v. Duško Tadić*, IT-94-1-A, Žalbeno vijeće, Presuda, 15. juli 1999, par. 271.

¹⁵⁰ Bantekas I.; Nash S., *op. cit.* u bilj. 12, str. 357.

organizacije (djelo nečinjenja) u ovome dijelu vrlo teško isključiti. U predmetu *Dragan Nikolić* Pretresno vijeće ICTY utvrdilo je tri distinktivne komponente zločina protiv čovječnosti u odnosu na Statut ICTY:

„Prvo, zločini moraju biti usmjereni prema civilnome stanovništvu, koje je specijalno identificirano kao grupa od strane počinitelja ovih radnji. Drugo, zločini moraju, do određene mjere, biti organizirani i sistematični. Mada oni ne trebaju biti povezani s *politikom*, koja je utvrđena na *državnoj razini*, u konvencijskom smislu termina, oni ne mogu biti djelo usamljenih pojedinaca. I konačno, zločini, ukoliko se uzmu u obzir kao jedna cjelina, moraju biti određene težine.“¹⁵¹

Pretresno vijeće ICTY je u predmetu *Tihomir Blaškić* bilo na stanovištu da počinitelj treba biti svjestan da je njegovo djelovanje dio napada i da prihvata posljedice koje iz toga proizilaze.¹⁵² Slijedom istaknutoga tvrdimo, u odnosu na *mens rea* ovoga međunarodnoga zločina *stricto sensu*, i u pogledu *individualne krivične odgovornosti*, da počinitelj, da bi se mogao oglasiti krivim za zločine protiv čovječnosti, mora znati za postojanje širokoga ili sistematskoga napada na civilno stanovništvo, mora znati da su njegove radnje dio šire prakse, politike, tj. jedinstvenoga obrasca djelovanja protiv civilnoga stanovništva, i u konačnici, mora biti svjestan da će njegova radnja izvršenja prouzrokovati teške protupravne posljedice po civilno stanovništvo kao objekt napada.¹⁵³ Alternativno, počinitelj mora biti svjestan napada i prihvatanja rizika da njegovo djelo postane dio takvoga napada¹⁵⁴, odnosno da razumije cjelokupni kontekst svoga djela.¹⁵⁵ Primjećujemo da se kod zločina protiv čovječnosti koriste pravne formulacije kao *znanje* (eng. *knowledge*) i *svjesnost* (eng. *awareness*) u odnosu na *namjeru* (eng. *intent*) kod zločina genocida. Stoga zaključujemo da je i kod zločina genocida i zločina protiv čovječnosti, pored direktnoga umišljaja, koji se traži za radnje izvršenja, nužna i *namjera* za potpuno ili djelimično uništenje zaštićene grupe (nacionalne, etničke, rasne ili vjerske), odnosno *znanje ili svjesnost* o širokome ili sistematskome napadu na civilno stanovništvo.

---

¹⁵¹ ICTY, *Tužitelj v. Dragan Nikolić*, IT-94-2-T, Pretresno vijeće, Odluka o pravilu 61, 20. oktobar 1995, par. 26. Kurziv autorâ.

¹⁵² ICTY, *Tužitelj v. Tihomir Blaškić*, IT-95-14-T, Pretresno vijeće, Presuda, 3. mart 2000, par. 247. i 251.

¹⁵³ Omerović E., *op. cit.* u bilj. 10, str. 236.

¹⁵⁴ ICTY, *Tužitelj v. Mitar Vasiljević*, IT-98-32-T, Pretresno vijeće, Presuda, 29. novembar 2002, par. 37.

¹⁵⁵ Seizović Z., *op. cit.* u bilj. 1, str. 163.

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Biće zločina protiv čovječnosti (izuzev progona za koji se traži diskriminatorska namjera, što ovaj zločin postavlja negdje između skupine zločina protiv čovječnosti i zločina genocida) zahtijeva da počinitelj, pored direktnoga umišljaja, posjeduje znanje ili svjesnost o širokome ili sistematskome napadu na civilno stanovništvo. Kako smo uočili u ovome istraživanju, sintagma široki ili sistematski napad pokazuje poseban kvalitet napada koji se zahtijeva kod ove skupine zločina. Radi se o takvome napadu, čije su odlike u njegovoj dobroj organiziranosti, što može biti jedino, ili u najvećoj mjeri, svojstveno političko-pravnim entitetima koji *de jure* ili *de facto* na određenome području ostvaruju i izvršavaju svoju vlast. Stoga odnosna sintagma može izražavati ili pružiti valjan dokaz o postojanju plana i/ili politike na strani države¹⁵⁶, pa i međunarodne organizacije. Ukoliko prihvatimo gledište da se država i međunarodna organizacija mogu pojaviti kao *izravni počinitelji* zločina protiv čovječnosti, tada nam se nameće sljedeća dilema: ako imate neku državu i/ili međunarodnu organizaciju koja navodno počinu zločine protiv čovječnosti, a s druge strane, međunarodno pravo naučava da se kod ove skupine zločina traži, kao dodatni subjektivni element, znanje o napadu određenoga intenziteta i kvaliteta, je li pravnologično i svrsishodno da se i za odnosne subjekte međunarodnoga prava traži *znanje o napadu*? Ako država vrši napad s ciljem učinjenja zločina protiv čovječnosti, o kakvom to ona napadu mora znati, *o svome vlastitome*?¹⁵⁷

U konačnici, a nakon pažljivoga ispitivanja svih pravnokonstruktivskih momenata, čini se da ovdje nemamo nedoumicu koja eventualno može nastati kod zločina genocida. Kod zločina protiv čovječnosti, držimo da ne postoji potreba da se, u situacijama kada je riječ o ispitivanju odgovornosti država i međunarodnih organizacija, traži svojevrсни dodatni subjektivni element u obliku znanja ili svijesti o širokome ili sistematskome napadu na civilno stanovništvo. Što se tiče direktnoga umišljaja, valja istaći da on, glede navedenoga, ne bi trebalo da predstavlja neku poteškoću, ni kod zločina genocida niti kod zločina protiv čovječnosti – ako odlučimo prihvatiti objektivnu ili striktnu odgovornost prema pravu o odgovornosti – budući da se u tom slučaju ne moramo baviti krivnjom države i međunarodne organizacije, jer će tada odgovornost ovih subjekata postojati neovisno o njoj – umjesto toga, tu su svakako uvjeti pripisivosti. No, je li uopće *krivnja* država i međunarodnih organizacija dokaziva, odnosno postoji li „odsustvo adekvatnih procedura“¹⁵⁸ za njezino utvrđivanje? I da li i kod dokazivanja zločina protiv čovječnosti za potrebe odgovornosti ovih najvažnijih međunarodnopravnih osoba valja primijeniti, kao i kod zločina genocida, čl. 55. Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodna

---

¹⁵⁶ Robinson D., *Crimes against Humanity: A Better Policy on 'Policy'*, prenjeto u: C. Stahn (ur.), *op. cit.* u bilj. 89, str. 705-731.

¹⁵⁷ Istovjetno određenje i dilemu imamo i u vezi s međunarodnom organizacijom, kako UN-om, koja na „terenu“ uglavnom djeluje kroz svoje mirovne misije i prijelazne uprave, tako i u vezi regionalnih međunarodnih organizacija, one koje uglavnom koriste silu na određenim područjima svijeta te uspostavljaju svoje misije na temelju odobrenja koji izdaje Vijeće sigurnosti UN, najčešće na osnovu glave VII Povelje UN.

¹⁵⁸ Blackwell O.; Ong M. D., *Public international law*, Cavendish Publishing, London, 1998., str. 225.

protupravna djela po kojem se članovi toga Nacrta ne primjenjuju tamo i u mjeri u kojoj su uvjeti za postojanje međunarodnog protupravnog djela ili sadržaj ili provedba međunarodne odgovornosti države uređeni posebnim pravilima međunarodnoga prava? No, koja bi se to definicija zločina protiv čovječnosti mogla primijeniti za potrebe odgovornosti država – ona iz Rimskoga statuta sigurno ne, budući da se ona koristi za potrebe krivične odgovornosti pojedinaca. Otuda je jako važno usvojiti mnogostrani međunarodni ugovor o sprječavanju i kažnjavanju zločina protiv čovječnosti – a Nacrt Pravila ILC-a iz 2019. predstavlja dobru prekretnicu na tome putu da obuhvati odgovornost svih subjekata za ta djela.

Međutim, u pogledu međunarodne organizacije, nakon poteškoća koje se uočavaju kod pripisivosti nedozvoljene radnje ovoj međunarodnopravnoj osobi kao takvoj, kao i kod implementiranja (izvršenja) međunarodnoj organizaciji pripisane odgovornosti, čini se da dosadašnja putanja rada ILC-a pokazuje namjeru ka razrješenju ovih dilema. Ipak, ostaju praktični izazovi poput odsustva nadležnoga foruma koji će raspravljati o međunarodnome sporu, jer čak da se i nedozvoljeno djelo pripiše međunarodnoj organizaciji, „takvo što možda neće voditi ostvarenju pravde.“¹⁵⁹ Golemi izazov, jednako tako, vjerovatno leži i u izvoru međunarodne obaveze za međunarodnu organizaciju.¹⁶⁰ S ovim u vezi, kada su u pitanju zločini protiv čovječnosti *in concreto*, dilema postoji podjednako i za države i međunarodne organizacije, s obzirom da u ovih, za razliku kod zločina genocida, još uvijek ne postoji neki jedinstveni međunarodni ugovor koji bi zabranio vršenje ovih zločina i tako, bez ikakve sumnje, predstavljao izvor ugovorne međunarodne obaveze.

Ukoliko je izvor međunarodnih obaveza ugovornoga karaktera, čini se da u tom slučaju valja propitati – je li međunarodna organizacija *stranka* nekog međunarodnog ugovora koji zabranjuje određeno ponašanje i predviđa da takve radnje predstavljaju biće zločina protiv čovječnosti? No, čini se da nekada međunarodna organizacija i ne može biti strankom ugovora, ili zato što pravna priroda nekog pravnog akta takvo što jednostavno ne dozvoljava – međunarodni ugovori koji su tradicionalno otvoreni za članstvo isključivo državama – ili zato što neka međunarodna organizacija nema (komplementarnu) nadležnost pristupati određenim mnogostranim međunarodnim ugovorima, već tu aktivnost radije prepušta isključivoj nadležnosti svojih država

---

¹⁵⁹ Klabbers J., *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013., str. 135. Usp. Europski sud za ljudska prava, *Behrami and Behrami v. France*, Ap. br. 71412/01, Grand Chamber, Decision as to the Admissibility, 2. maj 2007; Europski sud za ljudska prava, *Saramati v. France, Germany and Norway*, Ap. br. 78166/01, Grand Chamber, Decision as to the Admissibility, 2. maj 2007; Farrior S., *Introductory Note to Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany & Norway European Court of Human Rights Grand Chamber*, *International Legal Materials*, American Society of International Law, sv. 46, br. 4, 2007., str. 743-745.

¹⁶⁰ Klabbers J., *op. cit.* u bilj. 159, str. 134.

članica.¹⁶¹ Međunarodne organizacije nisu članice Rimskoga statuta¹⁶² – kako u tom kontekstu zabrana vršenja zločina protiv čovječnosti važi samo za pojedinca (i državu), pa se relevantne međunarodne ugovorne obaveze ne odnose, tj. ne mogu protezati na međunarodnu organizaciju. No bez obzira na to, čini se da Nacrt ILC-a ipak pokušava formalno pretvoriti – kako je već viđeno u kontekstu nedržavnih aktera – međunarodne organizacije u moguće odgovorne osobe za zločine ove vrste. Međutim, ukoliko ne bi postojala pravna obaveza za međunarodnu organizaciju, npr. UN, bi li ona mogla činiti međunarodni zločin i ne biti odgovorna? Bi li se time otvarao prostor za još kompleksniju situaciju: da države, članice neke međunarodne organizacije, iskoriste postojanje pravne praznine u ovome smislu i da one svoju povredu međunarodne obaveze, u vidu činjenja međunarodnoga zločina, sakriju ili predstave kao izravno činjenje organa odnosno međunarodne organizacije? Ovakve mogućnosti bi činile dosadašnji rad oko navedenoga Nacrta još bitnijim. U konačnici, kako je i Odbor za Nacrt utvrdio, postojanje međunarodne obaveze u vidu *nečinjenja* zločina protiv čovječnosti u kogentnim pravilima općega međunarodnoga prava posljedično ga čini jednom od obaveza *erga omnes* naravi i općeg običajnog međunarodnog prava, odnosno naznakom prakse koja dokazuje *opinio juris sive necessitatis*. Je li, stoga, transformacija pojedinačnih međunarodnih zločina u opće međunarodno pravo rezultat izrade, usvajanja, ratifikacije i stupanja na snagu odnosnih međunarodnih ugovora (Konvencije o genocidu, Rimskoga statuta, naprimjer)? Da li se propisi iz kodifikacijskih konvencija koji definiraju te zločine, transformiraju u opće običajno pravo u kratkome roku, ukoliko im većina država svijeta postane strankama¹⁶³? Jednako tako, da li usvajanje Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija 2011., a koje u velikoj mjeri predstavljaju izraz općeg običajnog međunarodnog prava – posebno kako *incipit* država na 75. zasjedanju 2020. naglašava njegovu važnost – mijenja štogod s navedenim u vezi?

---

¹⁶¹ Primjer za to može biti Europska unija, koja bi preferirala da posjeduje svoja vlastita pravila o odgovornosti, odnosno odvojena pravila, koja bi se primjenjivala samo u odnosu na ovu međunarodnu organizaciju *sui generis*. U tom smislu pogledati: United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, Regional Office for Europe, *The European Union and International Human Rights Law*, str. 22, dostupno na: http://www.europe.ohchr.org/Documents/Publications/EU_and_International_Law.pdf (prist. 29. juni 2013); Klabbers J., *op. cit.* u bilj. 159, str. 135.

¹⁶² Na temelju Preambule Rimskoga statuta i, pobliže, čl. 125 (potpisivanje, ratifikacija, prihvatanje, odobravanje ili pristupanje) propisuje se da države ratificiraju, prihvataju ili odobravaju ovaj Statut (st. 2), tj. da će sve države moći pristupiti ovom Statutu (st. 3) (Hulme K., *Environmental Protection in Armed Conflict*, prenjeto u: Fitzmaurice M.; Ong M. D.; Merkouris P. (ur.), *Research Handbook on International Environmental Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham i Northampton, 2010., str. 302; *Ibid.*, str. 347). No, ne znamo pomoću koje bi to pravne konstrukcije, odnosno pravne fikcije neka međunarodna organizacija mogla postati članicom ovog međunarodnoga ugovora iz jednoga prostoga razloga što ICC sudi jedino pojedincima. S druge strane, pojedinci preko instituta *državljanstva* ostvaruju pravni *nexus* isključivo s državom, nikako s međunarodnom organizacijom. U najširem mogućem smislu, čak ni preko instituta građanstva Europske unije, ova međunarodna organizacija ne bi mogla biti dovedena pred ICC.

¹⁶³ Degan V. Đ.; Pavišić B., *op. cit.* u bilj. 64, str. 185-186.

IZVORI I LITERATURA

Knjige

1. Amnesty International, *Forced Pregnancy: A Commentary on the Crime in International Criminal Law*, Amnesty International, London, 2020.
2. Bantekas I.; S. Nash, *International Criminal Law*, Cavendish Publishing, London, 2003.
3. Bassiouni M. C. (ur.), *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden i Boston, 1999.
4. Blackwell O.; Ong M. D., *Public international law*, Cavendish Publishing, London, 1998.
5. Cassese A., *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003.
6. Cassese A., *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
7. Cassese A. (prev. Račić O.), *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005.
8. Degan V. Đ.; Pavišić B., *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005.
9. Fitzmaurice M.; Ong M. D.; Merkouris P. (ur.), *Research Handbook on International Environmental Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham i Northampton, 2010.
10. Klabbbers J., *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.
11. Krivokapić B., *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
12. Lee R. S., *The International Criminal Court, The Making of the Rome Statute*, Kluwer Law International, Den Haag, 1999.
13. Lopičić Đ. N. (ur.), *Međunarodno krivično pravo: zbornik radova*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
14. O'Keefe R., *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
15. Petrović B.; Bisić M.; Perić V., *Međunarodno kazneno sudovanje: Pregled sudske prakse i relevantnih dokumenata*, Privredna štampa, Sarajevo, 2011.
16. Sands P., *Lawless World: Making And Breaking Global Rules*, Penguin UK, London, 2006.
17. Schabas W. A., *An Introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
18. Schabas W. A., *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*, Oxford University Press, Oxford, 2016.
19. Seizović Z., *Zločini protiv čovječnosti. Pojam, bitni elementi i oblici prema Statutu i praksi Haškog tribunala*, u: Seizović Z. (ur.), *Međunarodno javno pravo: zbirka eseja*, Univerzitet u Zenici, Zenica, 2008.
20. Shaw M. N., *International Law*, 9. izd., Cambridge University Press, Cambridge, 2021.
21. Stahn C. (ur.), *The Law and Practice of the International Criminal Court*, Oxford University Press, Oxford, 2015.

22. Stojanović Z., *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Beograd, 2008.

Članci u časopisima

1. Adkisson J., *The Cost of Crime: a Proposal for an Asset Forfeiture and Victim Remuneration Framework in a Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity*, *The George Washington International Law Review*, sv. 52, 2020.
2. Azadi Goodfellow N., *The Miscategorization of 'Forced Marriage' as a Crime against Humanity by the Special Court for Sierra Leone*, *International Criminal Law Review*, sv. 11, 2011.
3. Bassiouni M. C., *Crimes against Humanity in International Law*, Kluwer Law International, Den Haag, London i Boston, 2005.
4. Bassiouni M. C., *Crimes against Humanity: The Case for a Specialized Convention*, *Washington University Global Studies Law Review*, sv. 9, br. 4, 2010.
5. Farrior S., *Introductory Note to Behrami and Behrami v. France and Saramati v. France, Germany & Norway European Court of Human Rights Grand Chamber*, *International Legal Materials*, *American Society of International Law*, sv. 46, br. 4, 2007.
6. Garrett S. A., *Flight from Responsibility: America Opt's Out at Rome*, *International Journal on World Peace*, sv. 16, br. 1, 1999.
7. Gottlieb Y., *Attacks Against Cultural Heritage as a Crime Against Humanity*, *Case Western Reserve Journal of International Law*, sv. 52, 2020.
8. Herik L. I Sliedregt E., *Removing or Reincarnating the Policy Requirement of Crimes Against Humanity: An Introductory Note*, *Leiden Journal of International Law*, sv. 23, br. 4, 2010.
9. Holvoet M., *The State or Organisational Policy Requirement within the Definition of Crimes against Humanity in the Rome Statute: An Appraisal of the Emerging Jurisprudence and the Implementation Practice by ICC States Parties*, *ICD Brief*, sv. 2, 2013.
10. Jalloh C. C., *What Makes a Crime Against Humanity a Crime Against Humanity*, *American University International Law Review*, sv. 28, br. 2, 2013.
11. Jalloh C. C., *The International Law Commission's First Draft Convention on Crimes Against Humanity: Codification, Progressive Development, or Both?* *Case Western Reserve Journal of International Law*, sv. 52, 2020.
12. Kelly M. J., *Prosecuting Corporations for Genocide Under International Law*, *Harvard Law & Policy Review*, sv. 6, br. 2, 2012.
13. Kerr V. M., *Should Forced Marriages Be Categorized as 'Sexual Slavery' or 'Other Inhumane Acts' in International Criminal Law?* *Utrecht Journal of International and European Law*, sv. 35, br. 1, 2020.
14. Murphy S. D., *The International Law Commission's Proposal for a Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Humanity*, *Case Western Reserve Journal of International Law*, sv. 50, 2018.

15. Nguyen F., *Untangling Sex, Marriage, and Other Criminalities in Forced Marriage*, Goettingen Journal of International Law, sv. 6, br. 1, 2014.
16. Omerović E., *Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu: Pravno-historijski pristup (I dio)*, Glasnik, sv. 73, br. 3-4, 2011.
17. Omerović E., *Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu: Pravno-historijski pristup (II dio)*, Glasnik, sv. 73, br. 5-6, 2011.
18. Omerović E., *O genocidu i zločinima protiv čovječnosti*, Ljudska prava, Pravni fakultet u Sarajevu, sv. 9, br. 1-4, 2008.
19. Pajić Z., *Istorijski korijeni inkriminacije zločina protiv čovječnosti*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, sv. 36, 1988.
20. Pajić Z., *Međunarodna odgovornost za zločin protiv čovječnosti u svjetlu nirnberških načela i savremenih shvatanja*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, sv. 33, 1986.
21. Pajić Z., *Tumačenje zločina protiv čovječnosti u nirnberškom procesu*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, sv. 38, 1990.
22. Pocar F., *Persecution as a Crime Under International Criminal Law*, Journal of National Security Law and Policy, sv. 2, br. 2, 2008.
23. Ristivojević B., *Utjecaj politike na razvoj i uobličavanje međunarodnog krivičnog prava*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, sv. 59, br. 1/2011, 2011.
24. Robinson D., *Defining "Crimes Against Humanity" at the Rome Conference*, American Journal of International Law, sv. 93, br. 1, 1999.
25. Rodenhäuser T., *Beyond State Crimes: Non-State Entities and Crimes against Humanity*, Leiden Journal of International Law, sv. 27, br. 4, 2014.
26. Rosenstock R., *The ILC and State Responsibility*, The American Journal of International Law, sv. 96, br. 4, 2002.
27. Sadat L. N., *Crimes against Humanity in the Modern Age*, The American Journal of International Law, sv. 107, 2013.
28. Schabas W. A., *State Policy as an Element of International Crimes*, Journal of Criminal Law and Criminology, sv. 98, br. 3, 2008.
29. Sharma V., *Critical Analysis of International Law Commission's Draft: Articles on Crimes Against Humanity*, ILI Law Review, sv. 4, br. 2, 2019.
30. Vidlička S. R., *Filling the Void: The Case for International Economic Criminal Law*, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, sv. 129, br. 3, 2017.

Sudske odluke

1. Europski sud za ljudska prava, *Behrami and Behrami v. France*, Ap. br. 71412/01, Grand Chamber, Decision as to the Admissibility, 2. maj 2007.
2. Europski sud za ljudska prava, *Saramati v. France, Germany and Norway*, Ap. br. 78166/01, Grand Chamber, Decision as to the Admissibility, 2. maj 2007.
3. ICC, *Situation in the Central African Republic, Tužitelj v. Jean-Pierre Bemba Gombo*, ICC-01/05-01/08, Pretpretresno vijeće, Decision Pursuant to Article 61 (7) (a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Jean-Pierre Bemba Gombo, 15. juni 2009.

4. ICC, *Situation in the Republic of Kenya*, ICC-01/09, Pretpretresno vijeće, Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an Investigation into the Situation in the Republic of Kenya, 31. mart 2010.
5. ICC, *Situation in the Republic of Kenya, Tužitelj v. Francis Kirimi Muthaura et al.*, ICC-01/09-02/11, Pretpretresno vijeće, Decision on the Prosecutor's Application for Summonses to Appear for Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta and Mohammed Hussein Ali, 8. mart 2011.
6. ICC, *Situation in the Republic of Kenya, Tužitelj v. William Samoei Ruto, Henry Kiprono Kosgey and Joshua Arap Sang*, ICC-01/09-01/11, Pretpretresno vijeće, Decision on the Prosecutor's Application for Summons to Appear for William Samoei Ruto, Henry Kiprono Kosgey and Joshua Arap Sang, 8. mart 2011.
7. ICC, *Situation in the Republic of Kenya, Tužitelj v. William Samoei Ruto, Henry Kiprono Kosgey and Joshua Arap Sang*, ICC-01/09-01/11, Pretpretresno vijeće, Decision on the Confirmation of Charges Pursuant to Article 61 (7) (a) and (b) of the Rome Statute, 23. januar 2012.
8. ICC, *Tužitelj v. Germain Katanga*, ICC-01/04-01/07, Pretresno vijeće, Presuda, 7. mart 2014.
9. ICTR, *Tužitelj v. Clément Kayishema and Obed Ruzindana*, ICTR-95-1-T, Pretresno vijeće, Presuda, 21. maj 1999.
10. ICTR, *Tužitelj v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-T, Pretresno vijeće, Presuda, 2. septembar 1998.
11. ICTR, *Tužitelj v. Laurent Semanza*, ICTR-97-20-A, Žalbena vijeće, Presuda, 20. maj 2005.
12. ICTY, *Tužitelj v. Dario Kordić i Mario Čerkez*, IT-95-14/2-T, Pretresno vijeće, Presuda, 26. februar 2001.
13. ICTY, *Tužitelj v. Dragan Nikolić*, IT-94-2-T, Pretresno vijeće, Odluka o pravilu 61, 20. oktobar 1995.
14. ICTY, *Tužitelj v. Dragoljub Kunarac et al.*, IT-96-23 & IT-96-23/1-A, Žalbena vijeće, Presuda, 12. juni 2002.
15. ICTY, *Tužitelj v. Dragoljub Kunarac, Radomir Kovač i Zoran Vuković*, IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Pretresno vijeće, Presuda, 22. februar 2001.
16. ICTY, *Tužitelj v. Dražen Erdemović*, IT-96-22-T, Pretresno vijeće, Presuda, 29. novembar 1996.
17. ICTY, *Tužitelj v. Duško Tadić*, IT-94-1-A, Žalbena vijeće, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995.
18. ICTY, *Tužitelj v. Duško Tadić*, IT-94-1-A, Žalbena vijeće, Presuda, 15. juli 1999.
19. ICTY, *Tužitelj v. Duško Tadić*, IT-94-1-T, Pretresno vijeće, Presuda, 7. maj 1997.
20. ICTY, *Tužitelj v. Milan Martić*, IT-95-11-T, Pretresno vijeće, Presuda, 12. juni 2007.
21. ICTY, *Tužitelj v. Mitar Vasiljević*, IT-98-32-T, Pretresno vijeće, Presuda, 29. novembar 2002.
22. ICTY, *Tužitelj v. Tihomir Blaškić*, IT-95-14-T, Pretresno vijeće, Presuda, 3. mart 2000.

23. ICTY, *Tužitelj v. Zoran Kupreškić et al.*, IT-95-16-T, Pretresno vijeće, Presuda, 14. januar 2000.

Međunarodni ugovori i drugi akti

1. Međunarodna konvencija za zaštitu svih osoba od prisilnoga nestanka iz 2006.
2. Rimski statut Međunarodnoga krivičnoga suda.
3. Statut Međunarodnoga krivičnoga tribunala za bivšu Jugoslaviju.
4. Statut Međunarodnoga vojnoga tribunala u Nirnbergu.
5. Zakon br. 10. Kontrolnoga vijeća za Njemačku.

Dokumenti

1. International Law Commission, 67th session, Crimes against humanity: Statement of the Chairman of the Drafting Committee, Mr. Mathias Forteau, 5. juni 2015.
2. International Law Commission, 69th session, Crimes against humanity: Statement of the Chairman of the Drafting Committee, Mr. Aniruddha Rajput, 1. juni 2017.
3. International Law Commission, Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-eighth Session, 6 May – 26 July 1996, Official Records of the General Assembly, Fifty-first Session, Supplement No. 10, A/51/10.
4. International Law Commission, Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-sixth Session, 2 May – 22 July 1994, Official Records of the General Assembly, Forty-ninth Session, Supplement No. 10, A/49/10.
5. Rezolucija 808 (1993) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, usvojena 22. februara 1993.
6. United Nations – General Assembly, *Second Report on Crimes against Humanity*, UN Doc. A/CN.4/690, 21. januar 2016.
7. United Nations – General Assembly, International Law Commission, 67th session, Text of draft articles 1, 2, 3 and 4 provisionally adopted by the Drafting Committee on 28 and 29 May and on 1 and 2 June 2015, br. A/CN.4/L.853, 2. juni 2015.
8. United Nations – General Assembly, International Law Commission, 68th session, Text of draft articles 5, 6, 7, 8, 9 and 10 provisionally adopted by the Drafting Committee on 25, 26, 30 and 31 May and 1 and 2 June 2016, br. A/CN.4/L.873, 3. juni 2016.
9. United Nations – General Assembly, International Law Commission, 69th session, Crimes against humanity: Information provided by Austria, 2017.
10. United Nations – General Assembly, International Law Commission, 69th session, Crimes against humanity: Information provided by France, 2017.
11. United Nations – General Assembly, International Law Commission, 69th session, Report of the International Law Commission, br. A/72/10, 2017.
12. United Nations – General Assembly, International Law Commission, 71th session, Draft Articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, br. A/74/10, 2019.

13. United Nations – General Assembly, International Law Commission, Crimes against humanity: Texts and titles of the draft preamble, the draft articles and the draft annex provisionally adopted by the Drafting Committee on first reading, br. A/CN.4/L.892 + Add.1, 19. juli 2017.
14. United Nations – General Assembly, International Law Commission, Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, with commentaries, br. A/74/10, 2019.
15. United Nations – General Assembly, International Law Commission, Report of the International Law Commission: sixty-ninth session (1 May-2 June and 3 July-4 August 2017), A/72/10.
16. United Nations – General Assembly, International Law Commission, The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal. History and Analysis, Memorandum submitted by the Secretary-General, Lake Success, New York, 1949.

Internet izvori

1. Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, United Nations, https://web.archive.org/web/20130821221045/untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/cspca/cspca_e.pdf (prist. 16. juli 2014)
2. International Law Commission Adopts New Articles on Crimes Against Humanity, <http://www.ijrcenter.org/2016/07/01/international-law-commission-adopts-new-articles-on-crimes-against-humanity> (prist. 17. oktobar 2016)
3. Judgement: The Law Relating to War Crimes and Crimes Against Humanity, <http://avalon.law.yale.edu/imt/judlawre.asp> (prist. 22. august 2021)
4. On the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences, <https://web.archive.org/web/20170207044550/http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/Reg0015E.pdf> (prist. 22. septembar 2016)
5. *Ruska Federacija v. Ukrajina*: međunarodnopravna analiza, <https://www.krug99.ba/ruska-federacija-v-ukrajina-medjunarodnopravna-analiza> (prist. 5. mart 2022)
6. Statute of the Special Court for Sierra Leone, <http://www.rscsl.org/Documents/scsl-statute.pdf> (prist. 22. septembar 2016)
7. Summaries of the Work of the International Law Commission, https://legal.un.org/ilc/summaries/7_7.shtml (prist. 17. oktobar 2016)
8. The European Union and International Human Rights Law, http://www.europe.ohchr.org/Documents/Publications/EU_and_International_Law.pdf (prist. 29. juni 2013)
9. The Statute of the Iraqi Special Tribunal, <https://web.archive.org/web/20171001132854/http://www.hrcr.org/hottopics/statute/section3.html> (prist. 22. septembar 2016)
10. Toward a Convention on Crimes against Humanity?, <https://revdh.revues.org/1185> (prist. 15. novembar 2016)

CRIMES AGAINST HUMANITY: TOWARDS THE PROTECTION OF HUMANITY AND HUMAN DIGNITY

Considering the actuality of the work of the International Law Commission (ILC) of the United Nations (UN) with the aim of making Draft Articles on crimes against humanity and adopting, as a final sense and purpose, a multilateral international treaty (convention) on the prevention and punishment of crimes against humanity, this article has as a primary goal the reconstruction of the order of events and theoretical frames that shaped the current interpretation and application context of the mentioned international crime(s), whose incrimination of the acts has appeared and developed mainly as general customary international law, and whose conceptual definitions of different forms of this crime have been adopted in statutes of international criminal tribunals, in the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC) and in internationalized courts and tribunals. Hence, and most importantly, this paper aims to – based on the given context – problematize certain implications in the provided definitions. Particular attention will be given to the long-lasting connection between crimes against humanity and armed conflicts, so to additionally question the direction of the new conditions of existence of an attack. Conclusively, with the intention of completing the entire theoretical background, possibilities of different categorization and interpretation of the acts of this international crime *stricto sensu* will be analysed, as well as the possible responsible perpetrators for the respective crime, with eventual changes and additions.

Key words: *crimes against humanity, United Nations' International Law Commission, Draft Articles on the Prevention and Punishment of Crimes against Humanity, widespread and systematic attack, state responsibility, responsibility of international organizations*